

ŽIVLJENJE IN SVET

Pomladansko jutro

15

12. aprila

Knjiška 9.

19 Ljubljana 31

Življenje in svet

Ilustrovana tedenska revija

Izhaja vsak petek in stane celoletno (dve knjigi) Din 80.—, polletno (ena knjiga) Din 40.—, trimesečno Din 20.—, mesečno Din 8.—, Posamezna številka Din 2.—.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA, trimesečno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. — FRANCIJA, mesečno 4 franke. — ČESKOSLOVASKA, mesečno 6 kron. — AVSTRIJA, mesečno 1 šiling. — AMERIKA in ostalo inozemstvo letno 1½ dolarja.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knafljeva ulica 5.

VSEBINA št. 15: Zmagoslavje stroja in vsakdanji kruh. — R. Martin: Kitajčeva osveta. — Odkod življenje? — Dr. Josip Rožman: Denar. — Razvoj letalstva v sliki in besedi. — Arnold Bennett ꞑ. — Ako še ne veš. — Od gumijevega drevesa do avtomobilskega obroča. — Ivan Podržaj: Krivda Elija Pilona (nadaljevanje). — Na meji Tibeta in Turkistana. — Adolf Koelsch: Krtine. — Anekdote. — Dr. J. Schiller: Čudežna palma feridpurska. — Moderna tehnika. — Tedenski jedilni list. — Nemška kritika freudizma. — Uganke in zanke. — Humor v slikah.

Nemška kritika freudizma

E. Seillière je v svoji knjigi Psychoanalyse freudienne omenil odličnega znanstvenika Prinzhorna, ki si je odkraja s prepričanjem prisvojil nauk dunajskega profesorja, kasneje pa ga jel rešetati. Nedavno pa je dr. H. Prinzhorn iznova razvijal svoje ugovore proti freudizmu, čeprav mu je v marsičem še zvest. Prinzhorn predvsem oponaša Freuda, da je slabo tolmačil človeško podzavest, pojem, ki spada med najmanj opredeljene v sodobnem dušeslovju. Neki znanstveniki skušajo zanikati njen obstanek, prevesti jo na pojave prikritega spomina in psihičnega avtomatizma, priličiti jo fenomenom verovanja. Med onimi, ki dopuščajo istinitost podzvesti, jo nekateri štejejo za shrambo pradednih in živinskih nagibov, pomalem »potlačenih« po izkustvu sinteziranem v pameti in po npravstveni vesti, ki je nje višja oblika: po njihovem mnenju izvirajo iz podzvesti antisocialni ali vsaj neskladni čini, kakršni se godijo v sanjah, ko višje sposobnosti duha prekinajo svoje podnevno nadzorstvo... Drugi teoretiki pa vidijo v podzvesti strugo za najvišja estetska ali npravstvena razodetja, kakršnih je bilo kedaj človeštvo deležno. Da bi laglje raztolmačili to zadrego, ločijo večini dve čisto različni dejavnosti: izpodzavestje (infra) in prekozavestje (supra).

Freudizem se je dolgo baval zlasti z izpodzavestjem in Prinzhorn se še drži teh početnih naukov, v svoji knjigi Nietzsche und das 20. Jahrhundert pripušča, da naša podzavest nudi sirove, neusmiljene,

nenasitne, morilske poteze, kakršne vidimo na nerazumni volji do moči, ki je osnova življenju in se da le polagoma opametiti z izkustvom. Omikanec je sanjač, ki bi upiral pogled v zvezde in jahal gladnega tigra. Ali Freud, ki je bil v začetku svojega filozofiranja močno pod Schopenhauerjevim vplivom, se na stara leta kakor ta njegov vzornik pomalem nagiblje k metafizičnemu pojmovanju podzvesti, jo izpreminja v prekozavestje, sredstvo za spoj med človekom in neko zavezniško silo v onstranstvu.

Tega razvoja mu v glavnem Prinzhorn ne opotika. Freud nam je dal, pravi, novih pomočkov za raziskavanje podzvesti. S potrebno opreznostjo in razzodnostjo so se in se še bodo dobili zanimivi uspehi. Njegova krivda je v tem, da je preveč racionaliziral svoj pojem podzvesti, da hoče prikazati operacije kot strogo podvržene zakonom logike in načelu vzročnosti. Na ta način se je freudovska podzavest skrčila na podzavest drugega reda. Že zamislek o ozkih durih, ki stikajo z avestno »cenzuro«, spada med pomilovanja vredno domišljijo. Posnet je po poprečnem Herbartu, čigar filozofija je močno vplivala v Avstriji ter mnogo škodila pravilnemu razvoju freudizma. Nič manj nezgodna je bila ideja, da se podzavestnim nagonom pripisujejo premišljeni načrti in neprestane zvijače bistrega razuma. Sanje — ki sicer dajejo pripraven dohod v težko dostopno podzavest —

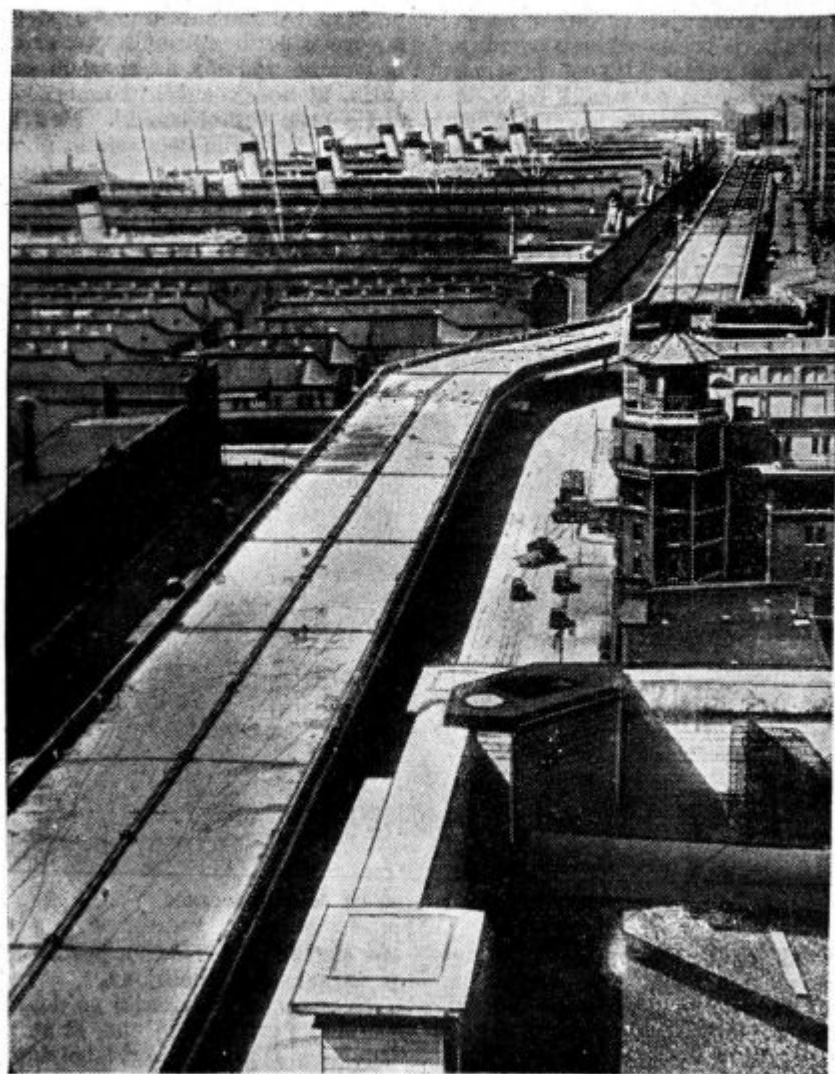
(Nadaljevanje na predzadnji strani)

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 15.

LJUBLJANA, 12. APRILA 1931.

KNJIGA 9.

Nadzemska avtomobilska cesta v New Yorku. Dolga je 4 ½ milje, široka pa 18 m in spaja mestna dela Manhattan in Riverside.

Zmagoslavje stroja in vsakdanji kruh

Trije milijoni brezposelnih v Ameriki

Ameriške Zedinjene države imajo točno gospodarsko statistiko, toda pregled delovnega trga je silno pomanjkljiv. Odkar pa je postalo vprašanje brezposelnosti osrednji problem, je ta pomanjkljivost posebno občutna. Do nedavno so mislili, da bodo odpuščene delavce prevzele novejšje industrije. Preiskava, ki jo je priredil Broock-

žavni tajnik James J. Davis pa je priznal, da je v Zedinjenih državah tri milijone brezposelnih. Ta uradna številka pa je nedvomno skromna. So poročila, ki govore o petih milijonih. Ta armada je nedvomno vplivala na sprejem zaščitnih carin, ki hočejo zaščititi ameriško industrijo pred tujimi izdelki. Med 1925 in 1928 se je število delavcev in nameščen-

Brezposelni se ponujajo za en dolar tedensko.

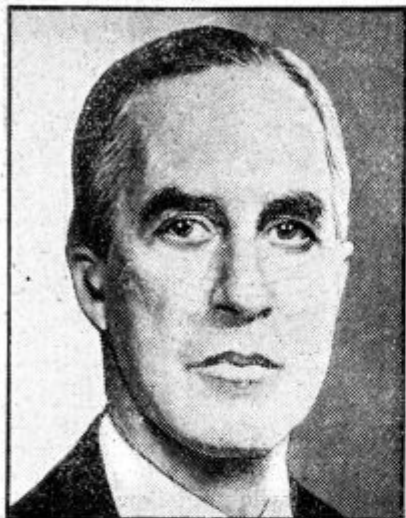
finov zavod, pa je ugotovila, da odpuščeni delavci zelo težko dobe delo in da »novejše« industrije nikakor ne morejo tako hitro zaposliti brezposelnih, kakor so pričakovali. V zvezi z obćim problemom brezposelnosti se bavi ameriška javnost še posebej z vprašanjem brezposelnosti starejših oseb.

Problem brezposelnosti še nikoli ni povzročal takšnih skrbi Ameriki kakor danes. Sam predsednik Hoover je v svoji poslanici senatu naglasil, da se je armada brezposelnih »rahlo pomnožila«

cev skrčilo za 1.894.050, prebivalstvo pa je naraslo za 3.6 milijona.

Brezposelni v Ameriki se dele na dve skupini. Prva obsega one, ki so začasno izgubili službo ter se pri izboljšanju konjunktura lahko nadejajo, da pridejo spet do kruha. Druga skupina obsega one, ki so zaradi izboljšanja tehniških pridobitnih metod postali odvišni. Če hočejo zaslužka, si morajo izbrati novo stroko in začeti iznova. V to skupino spada skoraj polovica brezposelnih.

Nadomeščanje človeške delovne sile s stroji se je začelo že v začetku našega stoletja. Danes je tehnika stroje tako izpopolnila, da napravi ena sama delavka pri tkalskem stroju več kakor armada 45.000 žensk, ki so pred 150 leti bile zaposlene od vretenu.

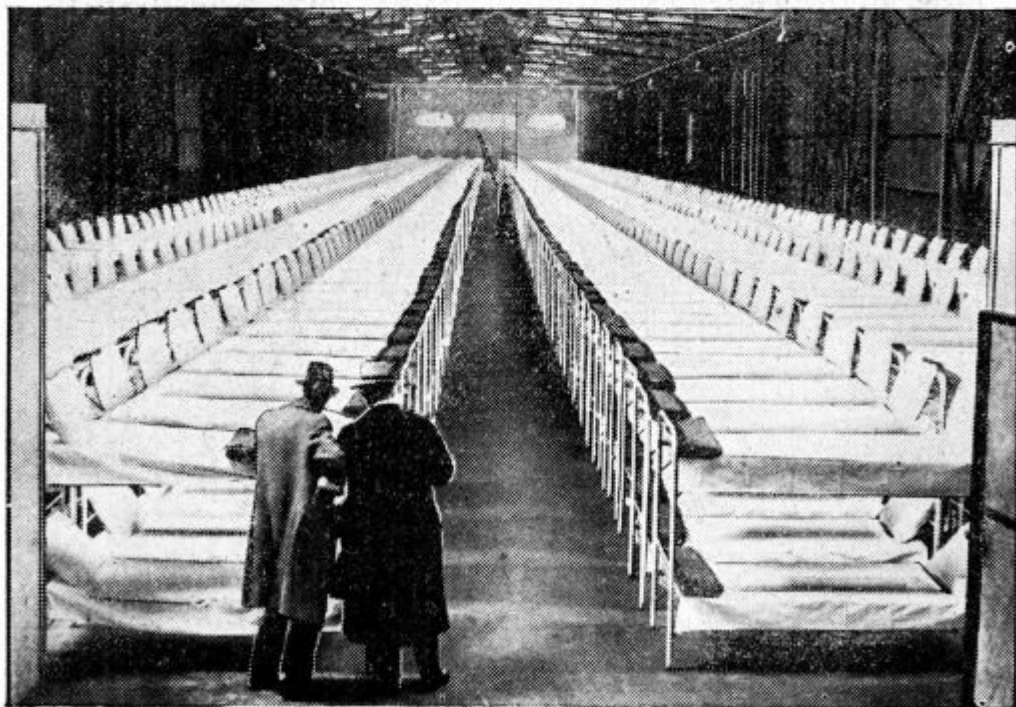

Col. Arthur Wood,

ki ga je imenoval predsednik Hoover za ravnatelja novoustanovljenega odbora za reševanje problema brezposelnosti.

Kako prevzema stroj delo človeških rok, kaže nazorno dejstvo, da so nekatere tehniške naprave v enem desetletju napredovale bolj nego poprej v celem stoletju. N. pr. izdelovanje električnih žarnic. Še 1918 je rabil en delavec 8 ur, da je napravil 40 žarnic. Naslednje leto se je pojavil avtomatični stroj, ki napravi danes v 24 urah 73.000 žarnic. Vsak stroj je torej odpravil ogromno število 992 delavcev! V tvornicah za brivska rezila napravi danes en delavec 32.000 rezil v času, ki ga je še 1913 rabil za 500 rezil. V čevljarski industriji je prevzelo 100 strojev delo 25.000 delavcev. V tvornicah General Motors Co. se izdelujejo avtomobilski plašči skoraj izključno avtomatično. Zadevni komplicirani strojni park poslužuje 200 delavcev, ki izvrši dnevno 7000 do 9000 plaščev s stroji. V evropskih avtomobilskih tvornicah, kjer delajo še po starih metodah, izdeja prav toliko število delavcev samo 35 avtomobilskih plaščev.

Važno je samo vprašanje, če se nanaša viharno izpopolnjevanje tehniških pripomočkov samo na posamezne produkcijske panoge. Ali je tehniški napredek v ameriški industriji povzročil splošen prevrat v gospodarskem pogledu? Iz brošure »The growth of manufactures« (Nara-

Ogromna spalnica za brezposelne v New Yorku

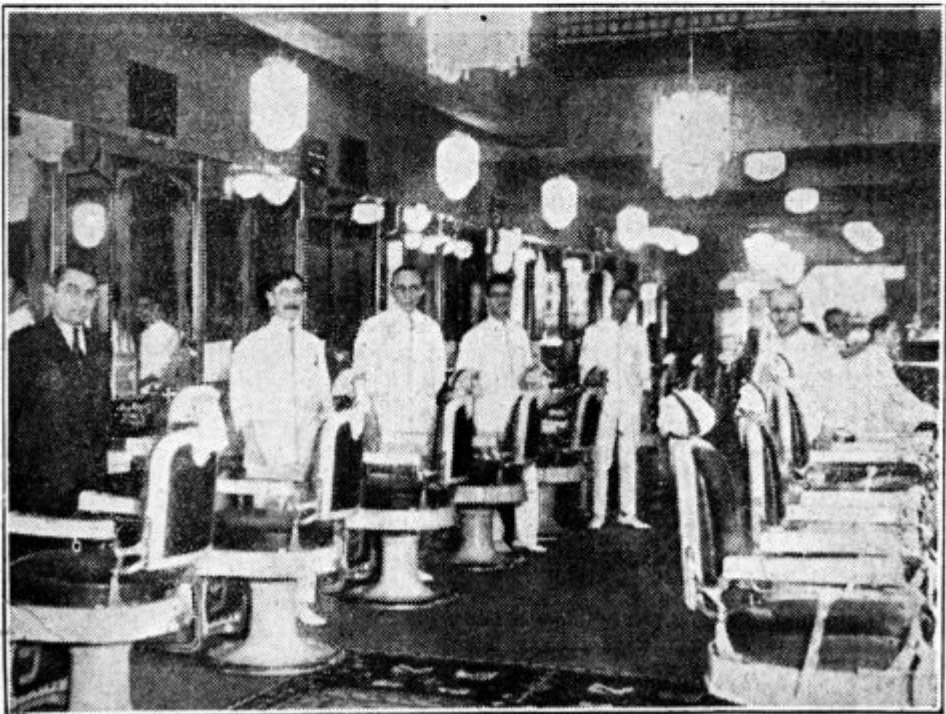
ščanje industrije) je razvidno, da se je splošna proizvodnja v Zedinjenih državah dvignila od 1899 do 1909 za 59 %. Pri tem ni igralo razširjenje mehaničnih tvorniških metod nobene odločilne vloge. Zvišanje proizvodnje je bilo le posledica pomnožitve delavcev, čijih število se je v tem času zvišalo za 1,903.000. 59 % povišanje proizvodnje je v zvezi s 40 % povišanjem delavcev in nameščencev. Sličen položaj najdemo v desetletju 1909 in 1919. V tej dobi se je dvignila proizvodnja za 35 %. To se pravi, da je bilo nanovo ustvarjenih 2,481.000 delavskih mest. Popolnoma nasproten razvoj pa nam kaže desetletje 1919—1929. Tudi v tej dobi je proizvodnja močno narastla in kaže 42 % več proizvodov kakor l. 1919. Ta porast se je izvršil brez zvišanja delovnih sil. Porast proizvodnje je povzročila le uvedba novih strojev in izboljšanje delovnih metod. S tem pa je prišlo ob kruh 585.000 delavcev.

Veliki množici brezposelnih je dobro došlo dejstvo, da je množestvena proizvodnja dosegla precejšnjo pocenitev proizvodjalnih stroškov. Napredujoča pomnožitev teh trgovinskih nalog moderne množestvene proizvodnje je povzročila veliko povpraševanje po pisarniških na-

Ameriška carinska politika

meščencih. V zadnjem desetletju je odšlo iz tvorniških delavnic veliko število oseb v pisarne. Število uradnikov se je zvišalo v 1920 do 1929 za 1,700.000 na 2,850.000. Ostala mesta je izpolnila bencinska industrija, avtomobilske reparaturne delavni-

Mayfair brivski salon v New Yorku, ki je veljal 100.000 dolarjev

ce itd. Avtomobilska industrija v širšem pomenu zaposluje 750.000 oseb več nego 1920. Število kinematografskih nameščenecv se je zvišalo za 125.000. Močan dotok je bil v zadnjih letih k brivski stroki, hotelski in restavracijski obrti. Brivska obrt zaposluje danes 170.000 oseb več kakor prej hotelska industrija pa pol milijona nameščenecv več kakor 1920.

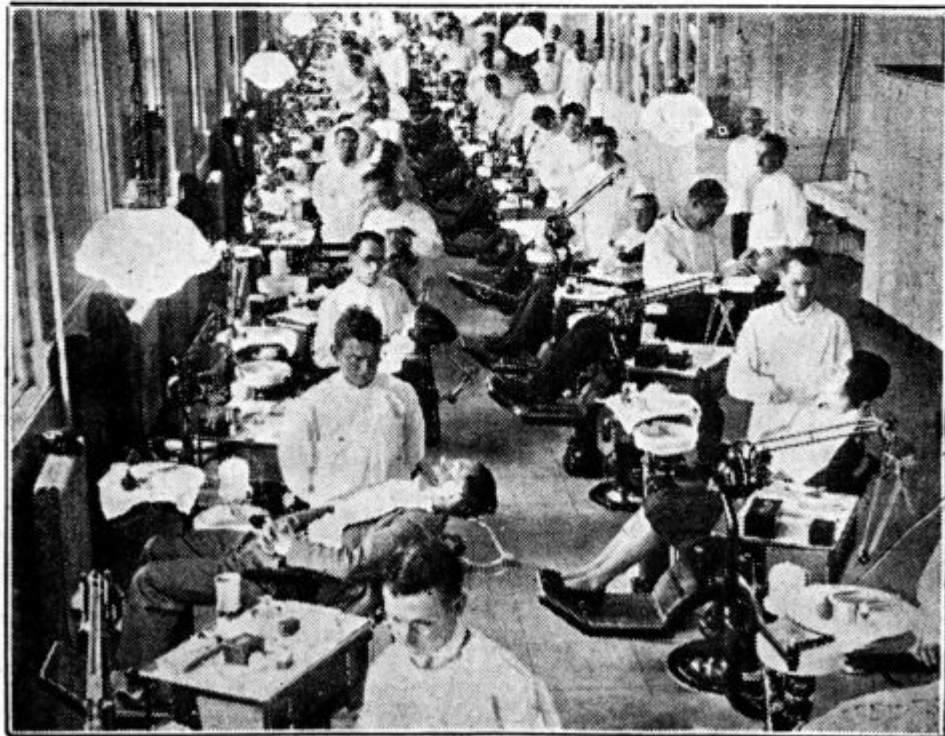

»Ali bi ne bilo bolje, da nam da država kruha, kakor pa da nam prepoveduje piti?«

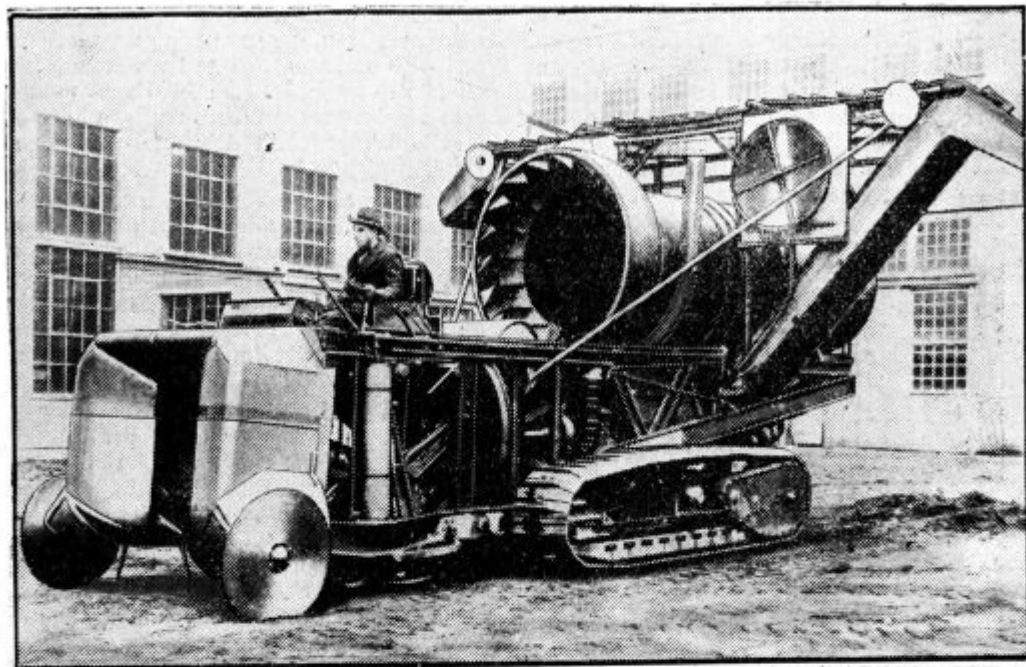
Vse te nove priložnosti za delo pa ne zadoščajo, da bi ustvarile ravnovesje na delovnem trgu. Čeprav se je gospodarsko življenje po katastrofi na borzi kmalu izenačilo in se je koncem 1930 spet pokazala visoka konjunktura, znaša **oficelno** število brezposelnih dobre tri milijone ljudi.

Nazorno sliko o vladajoči brezposelnosti lahko dobi vsakdo, ki pride v New York in gre po Šesti cesti. V severnem delu te ceste je največ posredovalnic za službe. Naval brezposelnih je tako velik, da so čakalnice zasedene že v jutranjih urah in se »lovci na službe« zbirajo v gručah na ulicah.

Ti podatki kažejo, da je Amerika nehala biti raj za priseljence. Vsakdo, ki dandanes poskusi srečo v Zedinjenih državah, mora temeljito poznati jezik in imeti poseben poklic. Zakonito priseljevanje določa 450.000 ljudi na leto. K temu je treba še prišteti 100.000 do 200.000 tako zvanih nezakonitih priseljencev. Priseljevanje iz Mehike pomeni konkurenco za poljedelskega delavca, priseljevanje iz Evrope pa ograža industrijskega delavca, v mnogih primerih višje kvalificiranega profesionalista. Zato se ni čuditi, da razvija »American Federation of

Ameriška zobna klinika za 70 pacientov

Ogromen stroj, ki ga uporabljajo v Ameriki na plantažah za sladkorni trs. Stroj poreže, osmuka in pospravi na vozove toliko trsja v enem dnevu, kolikor pri ročnem delu 200 ljudi.

Slika kaže traktor s posebnim plugom na ostre kovinske krožce, s katerim orjejo zlasti plantaže za sadje.

Labor« veliko propagando za omejitve priseljevanja in dovoljenja za priseljevanje. So celo institucije, ki propagirajo selektivni sistem (sistem izbire). Po tem sistemu naj bi ostale kvote za priseljevanje iste, toda dovoljenja za priseljevanja bi se izdajala le po potrebi poljedelskih in industrijskih panog.

Poleg tega se Amerika tudi zgleduje na Franciji, ki je imela v marcu 1930 samo 1639 brezposelnih. V Nemčiji so jih našli ob istem času 2,785.000, v Avstriji pa 225.000. Američani praviijo, da se ima Francija zahvaliti za takšno stanje izredno strogim ukrepom za priseljevanje.

R. Martin:

Kitajčeva osveta

Jim« je stal za svojo lavico*) in opazoval goste. Pomorščaki okoli miz so bili mirni in so se spodobno vedli. Vsakdo je namreč vedel, da z Jimom ni dobro česenj zobati; kdor je zgago in zbrigo delal, se je pozneje vsekdar za ušesi praskal.

Oni večer Jim skoro nikogar ni poslušal. Sicer ni bil slabše volje nego po navadi, pač pa je vlekel na uho pomenke, ki so se sukali v salonu, strogo prihranjenem za ladijske lastnike in častnike. Mrvice pogovora, ki jih je bil mimogrede prestregel, so mu razodele, da nočoj njega rešetajo.

»Recite, kar hočete; ampak jaz grem z vami stavit, da ima ta možak vsaj sedemdeset tisoč dolarjev gotovine. Mar ni njegov ta bar in vsa nepremičnina, kjer živi?«

»Je že res«, je ugovarjal drugi nekam dvomljivo; »samo podoba je, da ni čisto sam. Bajе ima družabnika.«

»Družabnika?... Ino, imenitno bi ta družabnik zaslužil z Jimom. ... Bodite brez skrbi, Jim se ne bo nikdar nikomur dal skubsti. Ako ima tovariša, o tem sem uverjen, mu ta pobira kostanj iz ognja. Tako je ta stvar.«

Jimu je obraz še bolj potemnel, ko je čul te poklone na svoj rovaš.

»Tovariša!« je bridko pomislil. »Kaj bi rekli, ko bi vedeli, da je v resnici vse narobe... da v resnici mene preklet Kitajec izsesava. Tukaj v baru vladam ko gospodar. Vsakogar lahko z brco zapodim, kogar se mi zazdi. Medtem pa se moram vedno po trebuhu plaziti pred to šibko rumeno zmrdo, ki bi jo izlahka s pestjo pobil in ki sem ji hočeš nočeš za 'sužnja.«

»Ko je bila pivnica prazna in je odlovil natakarije, je Jim pričel šteti

dnevni izkupiček, ga je shranil v vrečo, ki jo je vzel iz blagajne, nato pa zaklenil poslovalnico in stopil na ulico.

Zuril se ni, saj je vedel, da si ga noben rokovnjač v San-Francisku ne bi drznil napasti.

Ko se je prepričal, da mu ni nihče za petami, je pospešil korak in krenil proti kitajskemu oddelku. Dospevši pred špecerijsko trgovino, ki je imela na izvešku ime »Čin Sin«, je obstal in plaho potrkal na vrata.

Mlad Kitajec mu je prišel odpirat in Jim je vstopil.

Čin Sin je bil previden mož. Vedel je, da se v San Francisku Kitajec ne sme kazati prebogati, drugače bi postal žrtev tajnih društev svoje domovine, ki bi izsiljevala iz njega, in plen ameriškim oblastem, ki bi ga po mili volji obdačile. Ko je torej postal imetnik poslopja in bara za Kearney Streetom, se je pričel ozirati po belokožcu, kateremu bi mogel zaupati poslovodstvo.

Slučaj mu je privedel na pot Jima. Ker je skoro do smrti potolkel zakupnika kitajske beznice, je Jim imel takrat še račune s policijo; ker pa je bival še le malo časa v mestu in ga še ni bil kdo ve koliko vajen, bi ga bili nujno pripravili, da ni posredoval Čin Sin. Ta je bil namreč plačal potrebno podkupnino, da ga je iznebil vohavsov, ki so mu bili za petami; in sedaj bi mu bilo odriniti drugo mito, pa bi bil obrnil pozornost na to, da se po ulicah v San Francisku svobodno klati nevarni zločinec. Ko je torej Čin Sin predlagal Jimu, naj za neznanjo nagrado prevzame vodstvo bara in stavbe, je bil Jim primeran sprejeti.

Tisti večer je Čin Sin sedel za mizo, pogreznjen v dolge in skrivnostne račune. A ko je njegov poslovodja vsto-

*) Lava, lavica = postrezna miza, pudelj.

pil, je vzdignil oči proti njemu in se mu ljubeznivo nasmehnil.

Brez besedice je Jim vrgel vrečico z denarjem na mizo. Kitajec je vzel vre-

čo, jo iztresel in jel z neverjetno naglico šteti novce. Prenehal je samo tedaj, kadar je naletel na kak penez, ki ni bil več v veljavi.

»To, nič dobro«, je dejal takrat in porinil penez proti Jimu.

Ko je preštel prejemek in zapisal znesek s kabalističnimi kvakami v svoj vpisnik, je Čin Sin povabil Jima, naj sede, in mu naznanil, da mu ima sporočiti tehtno novico. Ker se je bil že privadil čudni spakedravščini moža, čigar »podtaknjeneč« je bil, je Jim kaj urno razbral, da mora Čin Sin iz družinskih razlogov odpotovati na Kitajsko in tam prebiti cel mesec; ako se prišteje še čas za vožnjo tja in nazaj, se bo takisto zadržal vsaj tri mesece zunaj. Potemtakem je želel dati Jimu tale navodila: vsak teden naj zbere denar kakor običajno, ga dene v barsko blagajno in poskrbi za to, da bo slednjo noč sam prespal v poslovalnici.

In ker je njegov poslovodja izrekel mnenje, da bi bilo nemara bolje naložiti denar v banko, je Čin Sin ogorčeno zagnal glasen vik in krik.

Kakor bolj so potekali tedni, toliko bolj je rastla kopa denarja v železni blagajnici. Osem dni pred rokom, ko naj bi se vrnil Čin Sin, je bilo tam dvajset tisoč dolarjev v bankovcih. Jim jih je boječe in pohlepno požiral z očmi. Močno ga je imelo, da bi pobegnil z njimi in se za vselej oprostil svoje sužnosti. Krotilo pa ga je prepričanje, da bodo

ob najmanjšem njegovem poskusu Čin-sinovi ogleduhi spustili policijo nadenj. Da bi za dne poskusil zbežati, bi bilo brezplodno početje, saj je vedel, da ven in ven vohunijo okoli njega. Ponoči je bilo to tudi nemogoče, kajti izlahka je ugotovil, da so pozorno zastražena oboja vrata, sprednja in zadnja. Ena sama možnost se mu je nudila, kako bi neopažen pobegnil: v barski sobani je bila lina, ki je držala na neko prehodišče. Prav za prav je bila tako ozka, da bi se bil človek iztežka zmuznil skozi; razen tega je bila od zunaj zavarovana z železno mrežo; vendar pa so bile zakovice, ki so pritrjevale prečke na zid, jako zarjavele in kakor je bil čvrst, je bil Jim uverjen, ako jih dvali kvečjemu trikrat krepko strese, da bo brez težave opravil z njimi.

Način, kako se nepazoma splaziti proč, je bil potakem najden. Pretehtati je bilo treba še vprašanje, kako bi ostavil San Francisko Brodovi in vlaki so za gotovo zastraženi in nekaj ur po tem, ko bi zapazili njegov pobeg, bi se popis njegove osebe brzojavno raznesel po vseh državah.

Medtem ko si je belil glavo s tem zadatkom, je star ladijski poveljnik prisedel za mizo v baru. Zapletel se je v pomenek z Jimom in mu povedal, da se drugo jutro odpelje na Angleško.

»Obkorej kanite odtegniti?« ga Jim razburjeno vpraša.

»Ladja vlačilka nas pride iskat ob štirih, da nas potegne iz pristanišča.«

»Prijetelja imam, ki bi rad odšel iz San Franeiska, ne da bi se to zvedelo«, mu je zaupno priznal. »Ali morete vzeti še enega potnika na krov, gospod komandant?«

Poveljnik je nekaj trenutkov resnobo no zvečil svojo smotko, nato pa slednjič odgovoril »da«, toda v tem primeru bi moral potnik odriniti precejšnjo nagrado.

»To bo stalo štirideset funtov«, je zaključil. »Pripeljite svojega prijatelja na Dalyjsko nabrežje ob dveh zarana in vkrcal ga bom sam, da pojde vse v redu.«

Ob enih zjutraj je Jim torej zbral vse bankovce in vse zlatnike, kar jih je bilo v železni blagajni, in jih shranil v pas, kakršnega si je bil nalašč za to pripravil. Potlej je brez hrupa otvoril liho in pogledal ven.

Prehodišče je bilo popolnoma opuščeno. Brez velikega napora, kakor je to slutil, je odrinil železne drogove, ki

so zapirali podstrešno okno, nato pa se splazil skozi; zatem je okno za seboj zaprl in porinil drogeve na prejšnje mesto toli točno, da bi jih bil moral prav od blizu pregledati, kdor bi bil želel dognati, da so bili premaknjeni.

»Ako se Činsinove opice slučajno priklatijo semkaj, bodo v veliki zadregi,« si je mislil.

In z volčjimi koraki je dospel na cesto. Prišedši na glavno prometno žilo,

je zapazil molčečega Kitajca, ki je skrivaj otipaval ali so vrata v bar zaklenjena. Zato je naglo smuknil v stransko uličico in malo pozneje došel na nabrežja.

Stari poveljnik ga je čakal na dogovorjenem mestu.

»Torej ste vi tisti prijatelj, o katerem ste govorili,« mu je rekel ta. »Aha! na vse zadnje ste imeli prav. Ali more človek imeti boljšega prijatelja od sebe?... Nič ne de, kaj prav umazanega ste morali naplesti, da puščate na cedilu takšen bar, kakršen je vaš! Takšno podjetje mora biti pravi zlati rudnik!«

»Saj ne... ni tako hudo, kakor domnevate... Le nekega Kitajca sem skoraj ubil,« je odvrnil Jim.

Ali poveljnik ni bil videti prepričan.

»In zaradi tega uhajate?« je vprašal.

»Ne. Ampak policijski načelnik ima piko name, saj veste, kaj to pomeni.«

Poveljnik je prikimal Pogostokrat se je bil že ustavil v San Francisku in je vedel bolje ko marsikdo, da je najboljši čim prej odkuriti, če si se zameril gosposki.

»No,« je odgovoril, »izročite mi domneno vsoto, pa ste lahko mirni. Stari Ecuador vas bo brez spotike prepeljal v Anglijo.«

Uro kasneje je Ecuador z Jimom na krovu odplul iz luke v San Francisku. (Dalje)

Odkod življenje?

Pritisk svetlobe bi razložil morda enega izmed problemov, ki najbolj mučijo človeka: odkod življenje? Mikavno teorijo je izrekel o tem vprašanju Svante Arrhenius. Dobila je naziv: nauk o panspermiji. Evo ga v kratkem:

Postavimo, da biva življenje na nekem planetu. Znanost ostane kajpak brez odgovora, kadar je treba razjasniti, kako je tu nastalo. Vrtinci ozračja, ki obdaja zvezdo premičnico, zaneso živa semena dovolj daleč od nje, da se odtegne njeni privlačnosti. Pojdimo v mislih za takim drobce- nim zrcnem po njegovi poti skozi prostranstvo. Z domišljijo Julija Vernea si Arrhenius predstavlja živo kličico, ki jo goní svetlobni žarek in ki bo zanesla prvi zarodek življenja na drugo zvezdo obhodnico.

»Mogoče je,« piše Arrhenius, »da se je na ta način življenje presajalo z enega osolnčja na drugo ali s planeta na planet v istem ozvezdju. Toda med bilijoni trosov, ki jih veter odnese z enega samega drevesa, recimo s smreke, postane morebiti povprečno en sam kal za novo drevo. Enako je brez dvoma z blodečimi kličnimi

zrcni: od bilijonov in trilijonov, ki jih sila žarenja požene skozi neskončnost, naleti eno samo na premičnico, ki je bila dotlej brez življenja, da postane tam izvor mnogoterim organizmom.«

Ugovori takšnemu pojmovanju? Strašni mrz, ki vlada po medzvezdnem prostoru, ni ovira, kajti mikrobi se čvrsto upirajo temperaturi tekočega zraka. Skrajna suša po vesoljstvu tudi ni zadosten razlog, ki bi ovrigel nauk o panspermiji. Resen pomislek pa so ultravijolični žarki, ki jih žareče zvezde obilo oddajajo in ki se brez zapreke širijo po vsemirju: ti mogočno pokončujejo najnižja organska bitja, nevidce, ceppljivke. Pod vplivom ultravioletnih pramenov poginejo najodpornейše kali in zametki. To so nedvomno dokazali poskusi profesorja Paula Becquerela, ki je podvrigel najodpornейše trose učinkovanju ultravioletnih žarkov: prisadne in plesnobne, docela posušene in shranjene v popolni praznini ob temperaturi tekočega zraka (—140 stopinj Celzija).

Teorija o panspermiji ali splošnem raztrošanju semen torej še ne pomeni rešitve zadatka, kako se življenje raznaša po svetju.

Dr. Josip Rožman

Denar

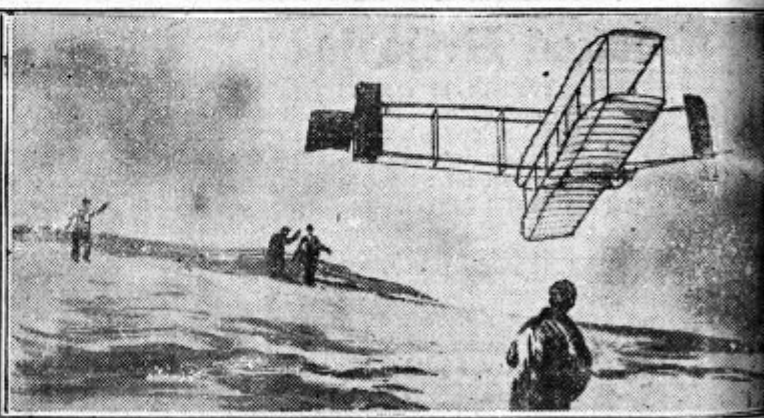
V zadnjih letih postaja tarnanje zaradi pomanjkanja denarja vedno večje. Vse se pritožuje; industrijalec, obrtnik, trgovec, kmet, uradnik in delavec. Sicer je to že stara pesem, ki se vedno ponavlja, a zveni v nekaterih časih in deželah v izjemno mučnih akordih. Navadno se čujejo od neukih ljudi ugovori, češ, država ali banke imajo dovolj denarja, pa ga ne puste med ljudstvo. To so popolnoma neosnovani očitki, ki izginejo kakor pena, če se človek poglobi v bistvo in vlogo denarja, ki ni nič drugega ko predstavnik imovine posameznika (države). Industrijski proizvodi, obrtni izdelki, zaloga trgovca, premičnine in nepremičnine posestnika, agrarni proizvodi kmeta, duševna in telesna sila uradnika in delavca, vse to je v realnem smislu denar. Čim več je teh dobrin in čim hitreje se izmenjavajo, tem več je denarja.

Zgodovinski razvoj

V začetku je vse gospodarstvo obstajalo »in natura«. Vsak posameznik si je priskrbel sam s svojimi rokami, kar je neposredno rabil za življenje. Polagoma se je iz tega razvil prehod na zamenjalno gospodarstvo; oni, ki je imel od neke robe preostanek, je skušal ta preostanek zamenjati za drugo robo, ki mu je manjkala. A je n. pr. zamenjal z B 1 kožuh za 5 sulic.

Ta primitivna zamenjava je pa hitro naletela na težave in sicer zaradi raznoličnosti dobrin. Ker se ponujena in iskana roba normalno nista krili v vrednosti, so poskušali najti tretjo dobrino, ki je potem služila kot merilo za prvo in drugo dobrino. A je n. pr. imel odveč 1 konja, potreboval pa je 1 vola. Kaj je napravil? Zamenjati konja za vola ni hotel, a vedel je, da dobi za konja v zameno 20 ovac, a za vola 15. Zato je na sejmu zamenjal konja za 20 ovac in nato 15 ovac za vola. Ovca

RAZVOJ LETALSTVA

Premislite, koliko drznega poguma je bilo treba že za preizkušnjo prvega uspešnega letala!

L. 1903., na položnih Killdevilskih pečinah. Tresket majhnega motorja pretresa zrak. In zdajci, glej: majceno letalo šine naprej, proti vetru! Se nekaj trenutkov in se vzdigne v zrak! Prvi polet stroja, zgrajenega po načelu »težji od zraka«, je trajal natanko 12 sekund. Drugi polet, ki se je izvršil še tisti dan, je trajal 59 sekund in letalo se je spustilo 852 čevljev od izhodne točke.

je v navedenem primeru merilo vrednosti za konja in vola.

Kot sredstva za izmenjavo so tedaj v začetku služile domače živali, potem orožje, nakit, sužnji, v nadaljnjem razvoju že kovine, kakor železo, baker, kositer in končno srebro in zlato. Onemu, ki je imel na razpolago kovin, je bila dana možnost, »kupiti« si z njimi n. pr. orožja. Polagoma plemeniti kovini (zlato in srebro) izpodrineta neplemenite (železo, baker, kositer) ter ostaneta sami kot merili za presojevanje vrednosti dobrin in to zaradi svojega sijaja, trajnosti, možnosti deljenja in spajanja, uporabe za obrt in lepotičje ter prikladnosti za transport.

Da se prevoz plemenitih kovin, ki so v začetku služile še v sirovi obliki ter so se pri oddaji morale na tehtnici pretehtati, olajša ter da se ustvari enotna vrednota, so začeli dajati kovinam čvrsto obliko okroglih ploščic z žigom. Ta oblika je še danes običajna. Ker je polagoma tudi država postala zainteresirana na prometu dobrin, je uredila najprej vprašanje denarja v svojih lastnih deželah, da je potem mogla s so-

sedi sklepati dogovore o medsebojnem denarnem prometu.

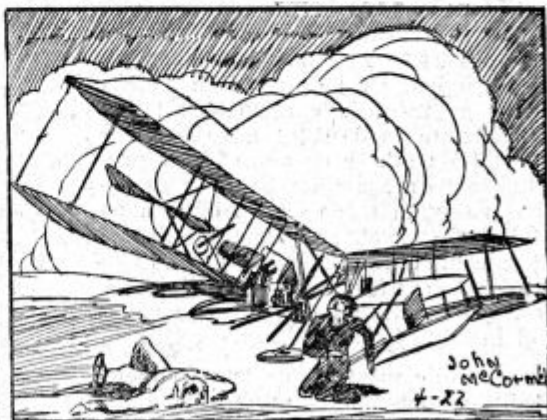
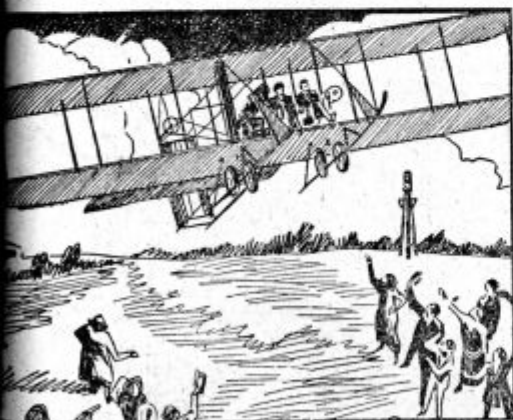
Definicija denarja

Denar je tedaj oni važni činitelj, ki naj služi kot obče priznano sredstvo za zamenjavo ter merilo za vrednost (ceno). Ker se torej cena vsake dobrine izraža v denarju, se zaradi tega uporablja denar za obče priznano plačilno sredstvo ter služi kot nosilec kapitala (imovine) za posrednika blagovnega prometa. Čemu je bilo našim prednikom zlato in srebro in čemu tudi današnji rod išče na vse strani denarja? Samo za zamenjavo dobrin kakor obleke, stanovanja, telesne in duševne hrane itd.! Cilj denarja je torej po svojem prvotnem namenu primitiven, a idealno zamišljen.

Denar v novejši dobi

Denar je v začetku samo privatna ustanova, a preide polagoma pod društveno (državno) nadzorstvo. Država prevzame vrhovno denarno oblast t. j. ona začne izdajati zakonske predpise za denarstvo svojega ozemlja. V mnogih primerih začne sama kovati denar.

V SLIKI IN BESEDI

Pet let pozneje je Wilbur Wright osupil in vzradostil Francoze s tem, da je v 2 urah in minutah preletel 77 milj. Nato je vzel na letalo potnika in je z njim ostal 1 uro, 9 minut zraku. Oba poleta sta pomenila za tisti čas rekord.

Nekako ob istem času je Orville Wright, kateremu se je bil posrečil prvi polet, strmoglavil z letalom na tla in se nevarno poškodoval. Poročnik Selfridge, njegov potnik, se je bil. Junakom je pač vedno usoda za petami! Ta čas je bil v resnici herojska doba letalstva.

V srednjem veku odstopa država legalno pravo proti odškodnini knezom in zasebnim institucijam. Ker pa poskuša vsak kontrahent pri manipulaciji kovanja denarja mnogo zaslužiti, se vrše številne prevare na teži in čistini, kar zelo izpodkopuje denarni kredit, tako da mora država vzeti kovanje denarja zopet v svoje roke, da se izogne raznim neprilikam. Da okrepi svoj denarni trg, sklene država v svrhu enotnega postopanja v kovanju z drugimi državami zveze (unije).

Da se da zlatemu in srebrnemu denarju večja trajnost in se na ta način prepreči prevelika obraba kovine, se priloži kovini kot primes (legura) baker ali med, ki povzroča, da postane plemenita kovina trša ter manje obrabljiva. Vsebina na čisti kovini se imenuje »čista ali neto-vsebina«, celotna teža denarja pa se imenuje »sirova ali bruto-teža«. Razmerje med čisto in sirovo težo se imenuje čistina ter se izraža v »tisočinkah ali promilah = ‰«. Navadno znaša čistina zlatnikov 900‰ t. j. na 1000 g denarjevega zlata odpade na čisto zlato 900 g in na primes 100 g.

Jugoslavija ima začasno zlatnike po 20 Din, in sicer jih kujejo iz 1 kg čistega zlata 172²/₃ komadov, tedaj je to 3.444⁴/₃ zlatih dinarjev, medtem ko n. pr. Nemčija izkuje iz 1 kg čistega zlata 139¹/₂ komadov zlatnikov po 20 mark (Rmk) = 2.790 zlatih mark. Bruto-teža jugosl. 20 Din zlatnika iznaša 6.45161 g; tedaj je v njem 5.806449 g čistega zlata in 0.645161 g bakra. Ker za sedaj zlatnik še ne more biti v prometu, se trguje ž njim kakor z drugo robo: nakupna tržna cena 900‰ nega zlata znaša ca 33 Din (papirnatih) za 1 g, zaradi česar je dnevna cena 20 Din zlatnika ca 212 papirnatih dinarjev. Avstrijski zlatnik po 20 kron je nekaj težji in tehta bruto 6.775 g.

Ker ljudje in stroji ne morejo točno ugoditi matematičnim predpisom glede težine in čistine, so pri kovanju denarja neizogibne nekatere pogrške. Zato dovoljuje zakon malo variacijo navzgor in navzdol. Ako se pa ta meja prekorači, tedaj denar ne gre v promet, temveč se znova utali. Obično ne sme ne absolutna teža ne čistina variirati preko ²/₁₀₀₀. Denar pa izgubi na teži tudi zaradi obrabe v cirkulaciji. Do svoje tako zvane »pasivne teže« obdrži še lastnost kot zakonito plačilno sredstvo,

a pod to mejo ga nobena državna blagajna ne sprejme več v nominalni vrednosti. Ako je takšen denar slučajno že v blagajni, potem ga mora blagajna vrniti centrali, ki ga da pretopiti. Za denar iz srebra, nikla in bakra zakon ne predpisuje pasivne težine; vendar ga pa prav tako preljuje, ko se že precej obrabi.

Pred svetovno vojno je v državah z zlato valuto imel vsak zasebnik pravico, da si je dal v državnem zavodu za kovanje na svoj lastni račun kovati zlat denar, seveda iz lastnega čistega zlata in proti mali odškodnini. Ker je pa država mogla dotičnemu zlato odkupiti oziroma ga zamenjati za kovan denar, se je te pravice le malokdo posluževal

(Dalje)

DNEVA NE DOVE NOBENA PRATKA

Arnold Bennett

V Londonu je umrl 64 letni romanopisec Arnold Bennett, eden najbolj citanih angleških pisateljev sedanje dobe. Njegovi romani se dajo primerjati z Buddenbrookovi mi nemškega pripovednika Thomasa Manna. Obdeloval je moralo angleškega meščanstva v predvojnih časih.

Arnold Bennett

Bennettovi romani se odlikujejo po satirični in humoristični noti. Napisal je »Veliki hotel Babilon« in »Sveta in pozemska ljubezen«. Večino svojih romanov je dramatiziral. Udejstvoval pa se ni samo kot pisatelj, ampak tudi kot risar in slikar in kot pianist.

AKO · ŠE · NE · VEŠ

Emile Zola — dalmatinskega porekla

Pred kratkim je izšla biografija velikega francoskega romanopisca Emila Zolaja, ki jo je napisala njegova hči Deniza Le Blond-Zola. V tej knjigi je označen kot Zolajev oče inženjer Franc Zola.

O tem inženjerju je znano, da je prejel 1829 privileg za gradnjo železniške proge iz Linca v Gmund. Tega privilegija se ni poslužil, ker so ga ostrašile slabe izkušnje pri gradnji prve evropske kontinentalne železnice (na konjski pogon) iz Budjegovic v Linc.

Ti, sami na sebi dovolj zanimivi podatki, pa postajajo še zanimivejši, če zvedo, da so bili predniki Franca Zolaja torej tudi njegovega slavnega sina Emila pristni Dalmatinci, zadrski meščani. Emilov praded Anton Zola je bil stotnik beneške republike, a Antonov sin Karel je bil vojaški inženjer. Karel se je na otoku Krfu, kjer je bila stationirana med 1775. in 1780. stotnija njegovega očeta, poročil z neko Grkinjo, a iz tega zakona se je rodil 8. avg. 1795. v Benetkah Franc Zola, pisatelj oče.

Franc Zola je bil zelo nadarjen inženjer in že v mladih letih je deloval po raznih deželah v Avstriji, na Holandskem, na Angleškem. V svojem 26. letu je trasiral omenjeno železniško progo, ki so jo pozneje zgradili drugi. Njegovo življenje je bilo precej pisano. Bil je častnik tujske legije v Alžiru, ki jo je pa moral 1835 ostaviti zaradi neke »ženske zgodbe«. Ustavil se je v Marseilleu, kjer se je bavil z velikimi načrti: za utrditev Pariza, za gradnjo novega pristanišča za Marseille, za gradnjo prekopa, ki naj bi mesto Aix v dobi suš zalagal s pitno vodo. Sestavil je tudi nekaj novih strojev. Poročil se je z Emilijo Avrelijo Aubertovo in iz tega zakona se je 2. apr. 1840. rodil poznejši slavni romanopisec.

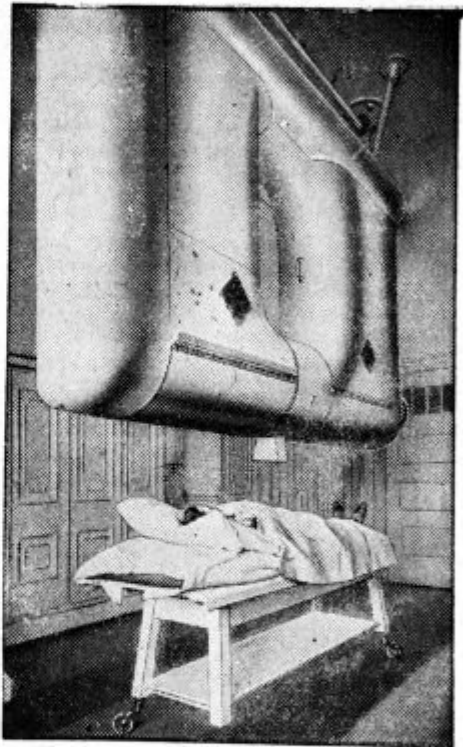
Franc Zola je umrl 27. marca 1847. v Marseillu, malo pred dovršitvijo prekopa za mesto Aix.

Čas obedov

Tiakarji, zidarji in drugi delavci obedujejo ob devetih dopoldne, piše L'Hôtellerie. Tako je delal cela stoletja ves francoski narod. Kosilo je bilo ob desetih, večerja ob štirih popoldne, in ob lepih dneh so imoviti ljudje izrabljali preostali del večera za sprehod, ki je lajšal prebavo. (Pleteršnik navaja v tem oziru zanimiv vzhodnoštajerski izraz: večerka, čas od 3 popoldne do teme.) »Po večerji, nekako med 4. in 5. uro, smo hodili s kraljem v park na lov«, se čita v Caulierovem pismu, objavljenem med korespondenco Ludovika XII. Pomalem se je zavlekla ura za kosilo do 11. V 17. stoletju se je po mestih večerjalo ob sedmih. Kesneje so preložili

obed za eno uro. Ludvik XIV. je obedoval opoldne. V začetku 18. stoletja so sedali za mizo ob eni, pozneje pa ob dveh. L. 1782. se je to godilo okoli treh ali štirih. Vse te spremembe so potiskale večerjo čedalje više v noč. Odtod razlika med déjeuner in diner na kmetih in v mestu. Z njo se sklada pri nas: kosilo (zjutraj) in južina (opoldne) na kmetih, oboje pa je v mestih potisnjeno za eno stopnjo više.

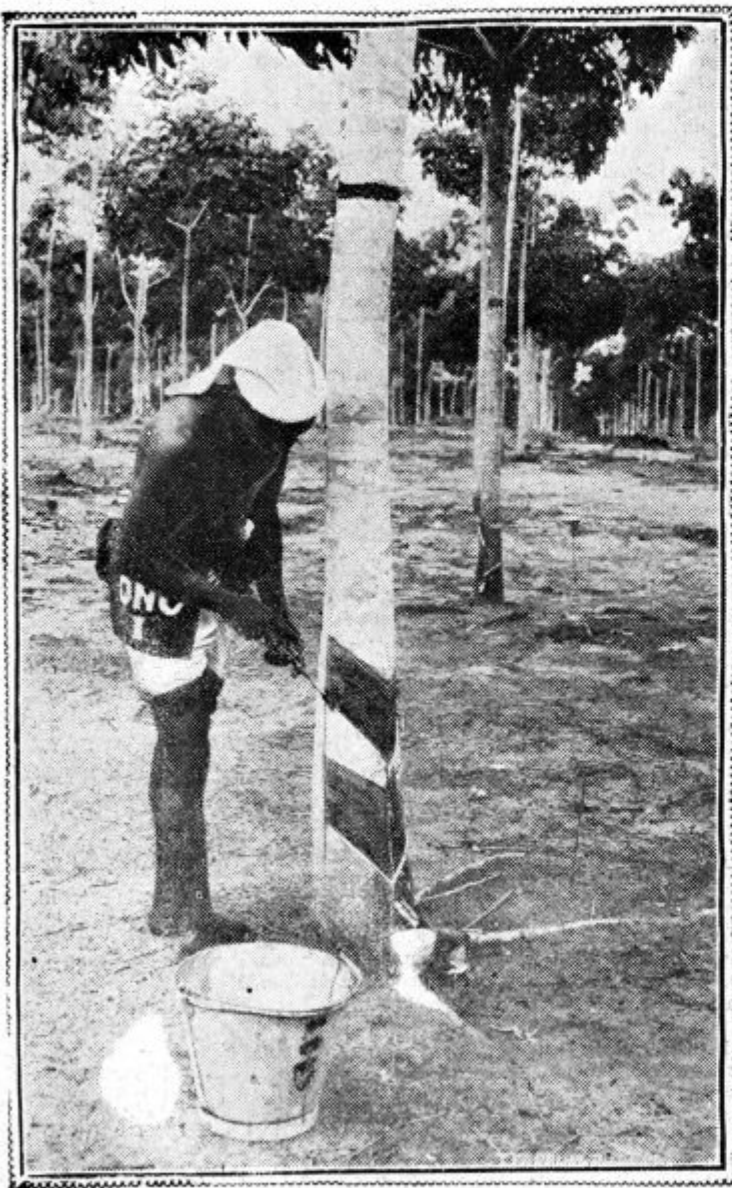
Napredek v röntgeniziranju

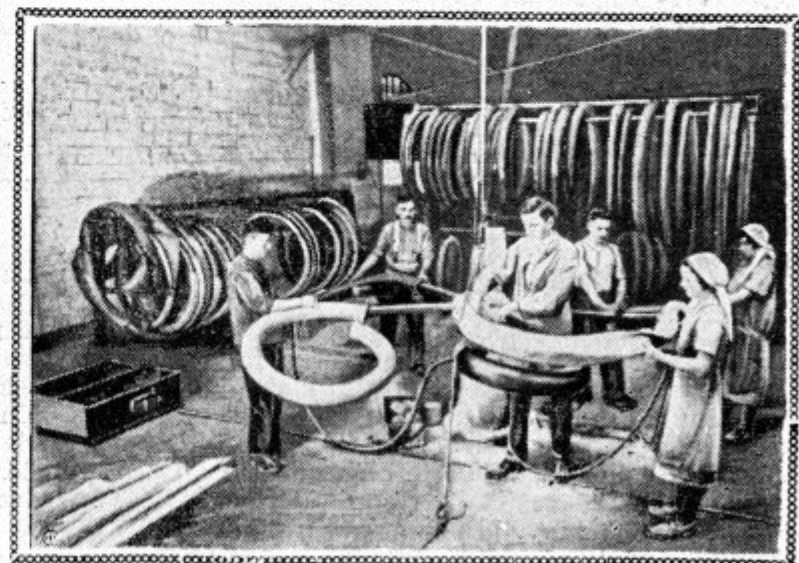
Slika kaže nov röntgenski aparat, ki je zgrajen po najmodernejših načelih tehnike. Aparat je gibljivo pritrjen na stropu in popolnoma vdelan v kovinsko okrovje, ki prepreča zdravju škodljivo stresanje röntgenskih žarkov.

Od gumijevega drevesa do avtomobilskega obroča

Moderna industrija gumijskega kavčuka komaj trideset let. 1900 so natovorili v Vzhodni Indiji 4 tone gumijskega kavčuka, 1928 pa že 785.000 ton. Levo in desno zgoraj: Narejanje gumijskega drevesa. — V sredi zgoraj: Plantaza za gumijska drevesa. — V sredi spodaj: Rezanje surovega kavčuka na kose. — Spodaj: Izdelovanje gumijastih obročev za avtomobile. (Glej tudi »Pridobivanje gumijskega kavčuka na Malajskem«, Žis, knjiga 4, str. 747.)

KRIVDA ELIJA PILONA

Spisal Ivan Podržaj

Roman

14. nadaljevanje

- Nekdo zvonil je rekla Mary.
— Naj zvonil je skušal biti miren.
— Morda ...
Elij je uganil njeno misel.
— Dokler si ti tu ... so se izgubile njegove besede v ponovnem klicu zvonca.
— Dokler si ti tu, ne odprem nikomur, je sedel odločno poleg nje na zofo in uprl svoj begajoči pogled v njene oči, ki so se širile v ponosnem zadovoljstvu.
Zvonec se ni oglasil več.
— Ali si zadovoljna? jo je vprašal.
— Zakaj? je rekla z mrzlo mirnostjo.
Gledala sta drug drugemu v oči.
— Zakaj si vprašal, če sem zadovoljna?
Elij je videl v njenih očeh, da je razumela vprašanje.
— Zato! je pograbil njeno roko in jo pokril s poljubi.
Mary mu je iztrgala roko in stopila k oknu.
Elij je razumel.
— Poglej! je pomignila s prstom.
Eliju je bilo tesno pri srcu.
— Stopi sem! je rekla in se zasmejala.
— Nisem radoveden, je vstal in šel proti pisalni mizi.
— Nočeš videti, kdo je bil?
— Mary, prosim te!
— Nočeš?
Njen glas se mu je zdel zdajci tako osladen, da ni mogel spraviti besedice iz sebe.
Mary je umolknila. Obrnjena s hrbtom proti oknu je hladno mostrila Elija, ki je s sklonjeno glavo ždel na stolu za mizo.
Čez nekaj trenutkov se je naglo obrnila, pritisnila čelo na šipo in kakor odsotna gledala skozi okno. Slednjič je trkljaje z nogo spregovorila predse:
— In faut voir cela ...
Mahoma je stopila od okna, se ozrla po Eliju in rekla glasneje:
— Et je l'ai vu!
Elij je dobro slišal, pa je molčal. Osladnost v njenem glasu je mejila že na strast uživanja ženske, ki je zmagala nad svojo tekmovalko. Nehote je primerjal ta glas z glasom Marije, kadar ga muči z vprašanji, ki posegajo globoko v njegovo preteklost — in odkril je čudno sličnost, ki ga je neugodno presenetila. Če si lasti Marija to pravico, je končno umljivo in on se je že tako privadil njenemu zbadanju, da ga več ne jemlje resno, saj celo podžiga njegovo ljubezen do nje, toda ta tu ... je privzdignil glavo in pogledal proti oknu.
Mary mu je privoščila prijazen pogled in se milobno nasmehnila.
Razdražen jo je hotel vprašati, čemu ga muči za slovo, toda v grlu ga je davil odpor, ki ga ni mogel zlomiti niti užitek ob pogledu na njeno očarljivo postavo.

— Zakaj greniš zadnje trenutke? je slednjič izvil iz sebe.

Mary je molčala. Ustnice so ji drgetale v nasladnem nasmešku.

Elij je vstal, šel po sobi sem in tja, se ustavil pred njo, jo ošinil z globokim in resnim pogledom ter vprašal:

— Vendar nisi... ljubosumna?

Še preden je izgovoril zadnjo besedo, je čutil, kako smešna je ta beseda v drobnem besednjaku njegovega poznanstva z žensko, ki bo že čez nekaj ur daleč od njega in se bo spominjala svojega obiska pri njem le kot bežne romantične epizode, nevredne, da bi si kdo obtežil z njo spomin.

— Tu as deviné juste... je odgovorila brez poudarka.

Njen glas je bil čudovito miren. Povesila je oči in napravila skoro žalosten obraz, ki se je nerazložljivo skladal z deviškimi potezami na njem.

Presenečen je stal pred njo. Njegove misli so z mrzlično naglico preskakovale z nje na Marijo, se ustavljale kakor mrtvoudne in se spet pognale z ene na drugo. Še obupu slična žalost, kaj poreče Marija, ki jo je prignala k njemu nedvomno velika skrb po snočnem dogodku, še ta žalost, ki jo je hotel pregnati z viteškimi pokloni Mary, se je nenadno spremenila v begajočo misel brez stvarne vsebine.

Mary je stopila nazaj k oknu in s prav tako mirnim glasom ko prej dejala:

— C'est la vie, qui me tente...

Eliju je bilo, kakor da sega po njem še nikoli slutena temna moč. Čutil je, da mu je obraz prebledel, čeprav je trpel v ognju razburjenosti in mu je srce utripalo s tako silo, da je v nehotenem zamahu položil roko na prsa.

— C'est vrai, je vzdihnila.

Elija se je polastil občutek bridkosti in neizbežnosti hkrati. Kakor človeka, ki ga nenadno prime žalost po mladosti. Sredi življenja in namišljene sreče. Zdelo se mu je, kakor da se nikoli več ne osvobodi in reši tega občutka. Nič zagonetnosti ni bilo več v njenih premišljenih besedah.

Zdajci je začutil njen pogled v svojih očeh. Ni si je upal pogledati. Samo zdrznil se je in čakal konca te strašne tišine.

Sekunde, ki jih je nihala majcena ura na steni, so se mu zdele mrtvo brezčasje. Končno se je vzdramil in se obrnil k njej z zaprtimi očmi.

Mary se je premaknila.

Odpri je oči in jo videl, kako stoji ob oknu kakor breztelesna, z očmi, uprtimi v praznoto. Hotel je spregovoriti. Karkoli. Ni mogel.

— Ti se čудиš?

Elij je odsotno odkimal.

— Ne boj se... J'ai pen de chances de succès... je grenko pristavila, stresla z glavo in ostro pogledala na uro.

Eliju se je zdela očarljivejša nego kdajkoli. Izvil se mu je krčevit glas in že je klečal pred njo.

Mary je začutila okoli nog drgetajočo moč njegovih rok. Ni se ganila. Presenečena je zrla nanj. Hotela je reči, naj vstane, pa ni mogla. Poskusila je zamisliti se v njegovo bol, toda v njenih mislih trenutno ni bilo prostora za usmiljenje. Čudno čuvstvo se je pollaščalo njene duše. Kaj hoče od nje? Ali trpi, ker jo ljubi? Ali jo ljubi, ker trpi in vidi v njej žensko, ki je še ni našel? Čemu njegovo neprestano zatrjevanje, da je srečen z ono drugo? In če je v resnici srečen? Zakaj

se je potem seznanil z njo in varal ono drugo? Kaj more za to, če jo je vzljubil? Vzljubil? Ne, tako se ne ljubi! Imeti pr. sebi žensko — ponoči in se zadovoljiti... to ni ljubezen zrelih ljudi. Žensko, ki mu je simpatična, žensko, ki ni bila brezčutna... Nenadno je začutila trd prijem okoli pasu in slišala mrmrajoč glas. Ni razumela. Hotela se je rešiti njegovih rok in se je odmaknila, on pa jo je krčevito objemal in pritiskal razbeljeno glavo na njen život. Bilo ji je, da bi zavpila in ga odbila od sebe z besedami, ki bi zalegle več nego njen odpor, ki ga očitvidno le draži in večja njegov naval. Ne od sramu ali studa, ne — ampak iz jeze nad njegovim neumljivim početjem. Kaj vendar hoče? Zdaj, ko je vsak kes zaman, zdaj, ko mora odtod? Imel jo je, pa se je obotavljal in zavrzel njeno naklonjenost. Zdrznila se je, ko je mahoma zaslišala njegov proseči glas:

— Mary, bodi dobra... ne morem več...

Zamolcklo so se ustavile njegove besede v grlu.

Kaj naj mu reče? Ali naj ga tolaži s praznim upanjem, z lažno obljubo na skorajšnje svidenje? Ali naj mu pove s posmehljivimi besedami, da jo je razočaral in da to, kar morda čuti trenutno zanjo, ni ljubezen? Stala je mirno in nazadnje rekla:

— Bodi mož!

Njen glas je bil rezek.

Za trenutek se je razrahljal njegov objem, potem pa jo je prijel še tesneje in kmalu bi jo bil potegnil na tla.

— Izpusti me! je velela, prijela z obema rokama njegovo glavo in ga skušala odriniti od sebe.

Izenada jo je izpustil, jo ujel za roko, si pokril z njeno dlano usta in šepetal kakor v molitvi.

Mary se je obrnila z obrazom proti oknu. Odsev snežne svetlobe na ulici se je lesketal v njenih steklenih očeh. Bolj prevzeta po Elijevi šepetajoči molitvi nego vznemirjena zaradi njegovega obnašanja je mirno trpela, da ji je poljubljal roko.

— Mary, ostani, ne idi! je zdajci dvignil glavo in proseče uprl svoj pogled vanjo.

— Kako moreš reči kaj takega? je rekla, ne da bi bila odmaknila svojega pogleda od vrtnega grmičevja, iskrečega se v snežni odeji.

Te besede je izrekla brez poudarka začudenja. Kakor človek, ki se je pravkar znebil težke misli, pa je še zmerom pod vtisom njenega bremena.

— Odloži... do jutri... dokler hočeš...

— Vstani! mu je iztrgala roko in potegnila z njo čez obleko.

Njegove prošnje so jo spomnile, da se ne sme več muditi.

— Zaman, prijatelj! ga je ljubeznivo pogledala, kakor da bi se bila ves čas mirno razgovarjala o vsakdanjih stvareh.

Elij je vstal. Čutil se je ponižanega in ni vedel, ali bi stopil k njej ali bi molčal in čakal konca, ki ga je mahoma videl kot edino rešitev iz mučnega položaja. Vihar, ki je bil navalil nanj ob misli na neizogibnost njenega odhoda, se je spričo njene hladnosti in preračunljivosti nenadno polegel. In ko jo je bil pogledal in jo videl mirno in smehljajočo se, se je zbudila v njem zavest treznosti in samoobvladavanja. Ali je zares ljubosumna ali pa je hotela vzdramiti v njem ljubosumnost in poželenje po sebi. Ali ni dovolj, da se je zatajil pred Marijo zaradi nje, ki bi jo bil mogel imeti po mili volji, pa je ostal čist in ona nedotaknjena v svoji materinski časti? Bil je že čisto blizu, da izda Marijo in kaj bi imel od tega izdajstva? In Mary? Ali

ni govoril dovolj jasno, da ne more biti prijateljstva med moškim in žensko v njunih letih? Sama je potrdila to — davi, ko je trepetala v nasladnem pričakovanju. In vendar, kdo naj jo obsodi? Čutila je, kako ga privlači in on sam je razpalil njeno čud!

— Da, da... mu je segla v misli,

— Da, je pritrdil majaje z glavo.

— Iti moram, je rekla in pristavila glasneje: Bodi prijazen in napiši mi svoj naslov. Da?

Elij je stopil k pisalni mizi in vzel košček papirja.

— Ne! Čakaj! Kje je moja torbica? se je ozirala po sobi.

Elij je molče stopil v spalnico in ji izročil torbico.

— Hvala.

— Prosim.

Vzela je iz nje drobno, v modro usnje vezano beležnico, jo odprla in rekla:

— Tu, prosim.

Elij je napisal svoj naslov. Tik pod naslovom njenega sina.

— Ali mi boš pisal? Včasih? so se zaokrožile njene blede ustnice v neprisiljenem nasmehu.

— Bom.

— Zelo bom srečna. Pa ne samo razglednice! J'aime mieux les lettres... dolga pisma, veš? In ti znaš lepo pisati.

— Navadno pišem na stroj. Kadar pišem. Dosti ne, je rekel namenoma in jo pogledal od strani.

— Ne, ne. Vsebinsko mislim.

Do lepih pisem ji je! Do lepih besed! si je mislil in molčal.

— Prepričan sem, da mi boš pisal, je rekla samozavestno.

— Bom.

— Zdi se, da dvomiš v trajnost najinega prijateljstva.

Elij je zmajal z glavo.

— Pa se motiš. Silno motiš.

Segla je v torbico in mu izročila svojo sliko:

— Za spomin, če želiš.

Še pred nekaj trenutki bi se bil čutil izredno srečnega v posesti njene slike, zdaj jo je hladno sprejel in se hladno zahvalil.

Mary ga je žalostno gledala:

— Ali se ti vidi to malo? Premalo?

— Zadosti, se je oglasila njegova užaljena sebičnost.

Molče mu je zrla v trezni obraz.

— Prijatelj, je zdajci spregovorila, prišel je čas... Zmerom bom mislila na te kratke — srečne ure. Bilo je lepo. Hvala ti, mu je segla v roko.

Iz oči ji je odseval obraz nežne duše, ki se mu je videl lepši, plemenitejši in iskrenejši od telesnega obraza, ki je gledal vanj. Krepko ji je stisnil desnico z obema rokama, jo pobožno dvignil in poljubil. Rad bi ji rekel lepo, toplo besedo, pa ni mogel. V grlu ga je stisnilo in v očeh je začutil pekočo mokroto. Ni hotel, da bi opazila njegovo ganjenost, ki bi si jo mogla tolmačiti napak. Zaprl je oči, naglo spustil njeno roko in se obrnil proti oknu.

In Mary, doslej tako hladna in premišljena, se ga je oklenila okoli vratu in zaihtela.

Na meji Tibeta in Turkistana

Velikanska področja notranje Azije so še danes deloma neraziskana. Njena gorovja obetajo zemljepisцу in zemljėslovцу obilo pojasnil o zgradbi našega sveta, medtem ko morejo mesta, pokopana v pesku puščave Takla-Makan pripovedovati o prastarih prosvetah in potovanjih celih narodov. Da bi odgonetala vse te skrivnosti, je nemška srednjeazijska odprava prehodila leta 1927/8. te pokrajine. Raziskovalci so

dali mejni carinski urad ob karakorumski cesti. Vstopivši v notranje dvorišče deloma razpalega seraja, smo videli okoli sebe vse polno zijavcev in zijavk. Najprej smo posetili kitajskega carinskega načelnika, ki je domoval v tesnem, temnem prostorišču. Sprejel nas je jako ljubeznivo. nam ponudil cigaret in zelenega čaja ter pozvedal o našem potovanju. Pomenek je bil precej zamotan: iz hinduščine preko turkiščine v kitajščino. Mnogo radoved-

Karavana na potu v Turkistan

trpeli hude nadloge in uime, kuge in lakoto, peščene in snežne viharje, oster mraz in silno vročino. Takšne težave in utrpe jih niso ovirale, da se ne bi bili ukvarjali s svojim znanstvenim delom, ki je bilo poplačano z dragoce-nimi izsledki. Toda sredi navora je poizvedovalce zadel trd udarec. Prepovedali so jim nadaljnje delo in jim zaplenili zbirke. Šele pred kratkim se je posrečilo po dolgih in mzičnih pogajanjih, da so se jim najdbe vrnilo, nakar se je pohod umaknil preko prelaza v Karakorumu na svoje izhodišče Srinagar v severni Indiji. Voditelj ekspedicije, dr. Emil Trinkler, je o njej spravil na knjižni trg ilustrirano poročilo »Im Land der Stürme. Mit Yak- und Kamekarawanen durch Innerasien«, iz katerega je izluščen nastopni odlomek:

Ko smo imeli za seboj neko drugo veliko pahljačasto sipino, smo zagle-

nežev se je gnetlo pri vходу, da bi opazovali nas Evropece. Potlej smo si dali pokazati v seraju nekoliko sob, kjer smo se nastanili, ko so bile primerno osnažene. Zatem smo izdrazili od indskega tržca, ki se je slučajno tu mudil, nekaj živil, kakor marelice, kruh in svaljčice. Že cele tedne nismo imeli nobenih smotčic več, in ker smo jih mogli dobiti le prav malo, smo jih natančno razdelili med seboj. Popoldne nam je poslal Kitajec svojo rdečo posetnico in za dar tepega velikega skopca, kakor tudi nekaj funtov riža.

Brlgarske izbe, ki so nam jih nakazali v seraju, niso propuščale nobene dneve svetlobe noter. Ako smo želeli čitati in delati, smo morali celo podnevi prižgati sveče ali puščati duri odprte. A tudi to je imelo svojo slabo stran, zakaj ob hrupu, ki je vladal po serajskem dvorišču, ob glasnem govorjenju karavanarjev, konjskem hrzanju, oslovskem riganju in neprestanih mot

njah, ki so jih povzročali vsiljivi obiskovalci, ni bilo misliti na mirno poslovanje.

Sugeth-Karaul je prvi obljudeni kraj, kamor dospo često v brezupnem stanju iz Ladakha prihajajoče karavane, ko so prekorakale Kara-korum. Slednja karavana izgubi na tem prehodu po najvišji karavanski cesti sveta nešteto tovrne živine, in mnogi izmed ubogih konj in mezgov dospejo marsikdaj le s trudom in težavo v ta uborni seraj, kjer se morejo kolikor toliko odpočiti. Toda prenekatero živinče podleže tudi tu dotedanjim naporom. Okoli seraja so tla na gosto posejana z okeštji. Kakor bitro je žival v zadnjih dihlih, jo kratkomalo zavlečejo pred serajsko zidovje ter ondi prepustijo volkovom, jastrebom in krokarjem. Kitajec, ki si je pred serajem napravil vrtec za zelenjavo, je na velike stegenice poginulih konj navezal suknenih tračev in pro-

žic ter jih zasadil za ptičje strašilo po svojem zelničku!

Prva skrb nam je bila sedaj, da bi opremili pomožno karavano ter jo poslali po stvari, puščene na aksajčinski planoti. Ali žele po nekaj dneh se nam je posrečilo najti moža, ki se je izjavil voljnega, oditi v Aksajčin s kameljo karavano pod spremstvom dveh naših najboljših kulijev.

Takoj po našem prihodu je kitajski umban že odposlal dva sla v Sandžuh, prvo vas v Turkistanu. Poskrbela naj bi vse potrebno za našo nadaljnjo pot, naročila drv in živeža po vmesnih počivalnikih ter igrala nastanjevalca. Naslednji dan nas je obiskal umban in nam dal izročiti skledo z marelicami, mandlji, hruškami in dvajsetimi jajci. Jajec smo se prav posebno veselili, pozneje pa smo bili zelo razočarani, ko je Habiba prišel zvečer s sladko-kislim obrazom v naše pristrežje ter javil, da niti eno samo ni bilo več užitno!

Nastopni večer smo potem povabili Kitajca na zakusko. Bosshard je sestavil bajen jelovnik, ali kdo se ne bi zadovoljil s temle razporedom: tost s trdo kuhanimi jajci, rezanci na juhi, frikadele, rdeče zelje, pečeni golobi nadevani z mandlji, beluš, kraljevska jabolka in slaščica. Za slovesen sprejem Kitajca smo povsod po prostoru, koder se je količkaj dalo, postavili stearinove svečke, mogoče dvajset po številu. Velike sveče na mizi so bile obrobline z rdečimi rožicami od papirja. Pol ure pred večerjo je Kitajec poslal svoje jedilne paličice, a je kasneje vendar poskušal rabiti nož in vilice, čeprav se mu to ni posebno obneslo. Zlasti ko se je spraval nad pečenega goloba, je bila velika nevarnost, da se bo ta zdaj zdaj izkrcal na našem velikem ħelem in edinem namiznem prtu. Tako smo mu torej pomagali raztelesiti golobčka, in z vidnim zadovoljstvom ga je pohrustal. Razume se, da je plantal zopet naš gramofon, ki ga je umban pazljivo poslušal. Po tolmaču smo si potem z visokim gostom izrekli potrebne poklonilne besede ter izvedeli nekoliko potankosti o deželi in ljudeh. Ko smo vsi krepko rignili, kakor zahteva kitajski običaj, se je Kitajec poslovil.

Na tej skrajni obmejni postojanki kitajske države je bil nameščen en sam vojak, ki se je večinoma potikal po serajskem dvorišču in pušil opij v svoji pipi. Kdaj pa kdaj je na serajski stregli prežal in stregel na nove goste.

Raziskovalec Tibeta Viljem Filchner

Takšen je bil raziskovalec, ko je došel po dolgem potovanju na indsko mejo. Bo moral pač še čakati, dokler ne bo spet tak, kakor ga kaže slika (desno spodaj).

Adolf Koelsch

Krtine

Krtine na ledini sličijo notnim točkam. Saj so pa tudi zapis žive pesmi dela, ki jo poje krt, ko stiče pod zemljo.

Zima je bila brez načrta in tako mila, da njeno vladanje kar nič ni oviralo delovanja tega podzemskega duha. Od časa do časa so bila sicer tla za ped globoko zamrznjena in zasnežena, kar pa nikakor ni oviralo krta pri delu. Med snežnim metežem sem opazoval, kako se je dvigala ob potu na travniku snežna plast, se je mehurila črna prst in se sunkoma natekala v krtino. Preden so jo zasnežile snežinke, je zrasla poleg že druga. Tudi v času najhujše zmrzeli opazujemo, kako se množijo od dne do dne krtine. Krt sliči malemu, črnomodremu torpedu, ki je prenesel v neki ženialni zmotnosti plavanje ribe na kopno zemljo in ne pozna blagodatni zimskega spanja. Z mesom se hrani in si mora to poiskati kakor lisica ali podlasica in druge živali z roparskimi možgani, vsak dan sproti.

Kako lepo je, če pomislimo, da živi tudi ob zapuščenih potih in samotnih goličavah pod kršno rušo živalca, ki dela družičino tej samoti in hoče poživiti tudi splošno zimsko zaspanost. Če sije solnce, je seveda pač vse veselo. Koliko je sivih dni med jesenjo in pomladjo! Kakor da je zemlja doslužila, se zdi nam ljudem, ki si ne moremo kaj, da ne bi primerjali lepih dni iste pokrajine pomladi, poleti in jeseni. Vsega tega ne občuti žival, ki ne ve za pričakovanja, žalost in praznino, ker si ne more priklicati prošlosti nazaj.

V takih dneh nam pričnejo govoriti osamele krtine. Ti hribčki so rjavi, rumeni, pa tudi črni in sivi so, kakršna je pač vrsta prsti pokrajine. Mnogi hribčki so stari in upadli, dež in veter sta jih obdelovala. Med razdrtimi pa je mnogo svežih in lepih, kakor mala prsa, ki si jih je nadejala zemlja. Kakor bi hoteli reči, da je tak kupček čiste prsti, dišeč mokrote in večne rodovitnosti, vendar le edina resničnost. Čeprav se zdi, da so krtine kar tako razmetane po travniku, vendar lahko ugotovimo med njimi nekak red, ki nam kaže, kako daleč sega krtovo lovišče. Vsaka teh živali živi samotarsko v svojih rovih, samci zase, samice zase — njihova prepirljivost je celo tako velika, da se še sami med seboj ne razumejo. V tem pogledu so podobni paj-

kom, ki se najdejo le v času parjenja in gredo spet takoj vsak po svojem potu. Tudi v tem je podoben krt pajkom, da gradi neke vrste mrežo, ko izvrta od svojega ležišča na vse strani kakor žarke rove, ki jih zveže z navzkrižnimi hodniki. Zemljo postrga z močnimi grebalnimi nožicami za seboj in jo odlaga od časa do časa v obliki krtin navzgor. V to svrhu izkoplje navpičen izvozni rov in meče skozenj prst tako, da jo potiska s pleči in glavo pod seboj.

Šele ko so gotove te cevi, ki leže komaj za otroško ped globoko pod zemljo v gostih šopih korenin, postane krt samostojen gospodar. Šele zdaj je postala zemlja instrument, na katerem svira krt svoje pesmi. Kako dobro izrabljuje propustnost travniške ruše, ko se požene večkrat v teku dneva in noči kakor vrag po svojih rovih in požre vse, kar mu zleze noter od dežnikarja pa do žabe in miši. Kadar pa niso lovski pohodi v rovih več tako obilni na plenu, da bi lahko zadostil z njim svoji požrešnosti, prične mrežo rovvov širiti in se pojavijo zunaj med stariimi krtinami spet sveže. To se dogaja zlasti pozimi, ko se zarijejo mnoge živali v globlje plasti. Včasih ga prisili pomanjkanje celo na prosto. Tedaj pa se stisne mali rudar z orjaškimi pleči in rožasto rilčasto svinjsko glavo boječe k tlom, stresa svoj baržunasti kožušček, poškili z drobčkanimi očesci iz dlake, mežika v zadregi v svetel dan in vohlja za grizljajem v svetu, ki se ga sicer izogiblje.

anekdote

O pisateljih

Ludwig Anzengruber je živel v tesnih gmotnih razmerah. Nekoč ga je obiskal eden njegovih premožnih prijateljev.

Ko sta se pozdravila, je rekel Anzengruber:

«Ti, to ti povem, da ti bom petdeset kron povrnil takoj prihodnjega prvega.»

Prijatelj se je začudil in vprašal:

«Kakšnih petdeset kron?»

«Teh, ki mi jih boš zdaj posodil,» je odgovoril pisatelj.

Univ. prof. dr. I. Schiller:

Čudežna palma feridpurska

Se pred nekoliko desetletji je veljala za bistveno razliko med živaljo in rastlino premičnost. Pri bežnem opazovanju se zdi, da je to v resnici značilna razlika. Toda posebno v vodi živi mnogo bitij, ki so privezane na svoje mesto kakor živali. Po drugi strani poznamo na tisoče preprostih rastlin, ki se z veslom podobnimi organi premikajo kar najspretnije kakor živali.

Sir Jagadish Chunder Bose
(Justinov lesorez)

V zadnjih tridesetih letih je ta sposobnost za premikanje postala kot značilnost za razlikovanje polagoma nemogoča. Saj se je izkazalo, da izvršujejo vsakodnevne gibe celo deli rastlin, ki ne rasejo več, n. pr. dorasli listi. Zadostuje samo fotografirati vsake štiri ure poljubno rastlino z dobro razvitimi listi in opazil boš z začudenjem navzgor in navzdol usmerjene redne gibe, pri čemer se listi pri padajoči temperaturi dvigajo, pri rastoči pa nižajo. V filmu se zdi, kakor da bi rastlina svoje liste pregibala kakor ptica svoje peruti. Takšne gibe povzročajo splošni življenjski pogoji in notranji

dogodljaji (avtonomno samogibanje) ali pa določeni vnanji dražljaji, kakor težnost, svetloba, temperatura, kemični in drugi dražljaji.

Rastlina brzojavlja

Lep primer za prve gibe daje tkzv. brzojavna rastlina (*Desmodium gyrans*) in naša običajna detelja. Brzojavna rastlina živi v širnih nižinah reke Ganga. Nje sestavljeni list sestoji iz treh lističev, tveh manjših stranskih in večjega vršičnega. Manjša lističa se gibljeta neprestano gor in dol kakor semafor na železnicah in sicer z urnostjo, ki preseneča. V pol minute opravi pri temperaturi 30—35° gib navzgor in navzdol. Pri detelji zaniha zgornji listič v loku 120° v dveh do štirih urah, a samo ponoči.

Primer za gibe, ki jih povzročajo vnanji dražljaji, dajejo listi akacij v poletnem času. Svojo lego lahko spremenijo vsak hip tako, da imajo največ koristi od svetlobe. V zgodnjih jutranjih urah in poznih večernih ali ob sivem nebu so lističi večinoma široko razprostrti. O vročih solnčnih dneh pa visijo navzdol, tako da jih solnčni žarki ne zadevajo. Ti zanimivi pojavi ostanejo ljudem večinoma skriti. Če pa se gibi vršijo na delu rastline, ki ga zaradi velikosti ne moremo prezreti, potem te pojave občudujejo in prelajajo iz področja naravnih dogajanj.

Palma, ki moli

Na vrtu zelo obiskanega hinduškega svetišča (v Indiji) je stala pred leti od viharja upognjena palma iz vrste dateljnovek. Dolgo deblo je molelo poševno v zrak in gospodarji svetišča so z začudenjem opazovali, da se ji je z mogočnimi listi okrašena krona v teku dneva dvignila in znižala.

Ob tem vsakodnevem gibu je vstalo deblo ponoči v vsej svoji dolžini in krošnja je bila zjutraj naperjena visoko proti nebu, pri čemer se je konec debela tik pod krošnjo močno skrivil. V teku dneva se je sklonilo proti zemlji, tako da se je lepa, ponosna palma zvečer s svojo glavo dotikala tal. Ko

so zvečer zvonovi svetišča pozivali vernike k molitvi, so lahko videli tisoči, da se je glava drevesa ponižno dotikala zemlje. In ko so zvonovi zvali ponovno jutraj, je molela krona v nebo in veliki, krasni listi so se dvigali v nebo kakor roke k molitvi.

Ta presenetljivi pojav se je ponavljal s popolno enakomernostjo vsak dan. Naravne razlage ni vedel nihče. Od ust do ust se je razširjala vest o tem čudnem pojavu in okoli pobožne palme v Feridpuru se je zbiralo ljudstvo v čim dalje večji množici. Ze dotlej obiskovani romarski kraj je postal kmalu smoter velikanskih množic romarjev. Razširila se je vest, da so posledica daritev, ki so jih prinašali drevesu, čudežne ozdravitve.

Profesor Bose presenečen

Ko je slavni indski prirodoslovec sir Jagadis C. Bose* o tej palmi izvedel, se je podal takoj v Feridpur. Časniška poročila so se mu zdela pretirana, zato je bil tem bolj začuden, ko je videl na lastne oči, da so bila resnična. V svoji knjigi »Pismo rastlin in njegova razodetja« piše: »Bil sem res vznurjen nad čudnim vedenjem drevesa, kajti podobne stvari niso bili opazovali še nikoli prej. Znanost ne verjame v nadnaravne stvari in ničesar ni zanjo, kar bi stalo izven naravnih zakonov. So čudežne stvari le takšne, ki slonijo na doslej neznanih vzrokih.«

Cele dneve je opazoval profesor Bose pojav, videl je, kako se je palma v teku 24 ur z največjo enakomernostjo dvignila in sklonila. Iskal je razlage. Običajno je svetloba ali temperatura, ki povzročata gibanja pri najrazličnejših rastlinah. Tu se je videlo profesorju Boseju, da svetlobo lahko izloči, ker so vse deblo pokrivali ostanki odpadlih listov tako gosto, da svetloba do živega tkiva ni mogla prodreti in samo na živem tkivu lahko izzove svetloba dražljaj. Temperatura kot drugi možni vzrok lahko povzroči gibanja pri rastočih rastlinah. Toda proste palma je bila stara in skoraj ni kazala znakov rasti.

Bose je kmalu uvidel, da s samim razmišljanjem in ugibanjem tega težko umljivega pojava ne bo rešil. Toda profesor Bose spada med najspretnейše in najuspešnejše eksperimentatorje

* Glej »Življenje rastline«, Zis knjiga 5, str. 577.

na svetu. Izumil je čudovito zgrajene in nezaslišano občutljive aparate, ker se je bil prej mnogo bavil s fiziko. Te aparate pristavlja k rastlinam, tako da morajo te same beležiti vsa svoja gibanja in notranja dogajanja. Vendar je Bose takoj spoznal, da ni nobena od njegovih dotedanjih priprav sposobna pojasniti »čudež«. Zgradil je posebno pripravo, ki naj bi beležila gibe drevesa z vzvodom in pisalnikom vsako uro podnevi in ponoči. Dviganje drevesa bi risal aparat v obliki dvigajoče se črte na osajeni stekleni plošči, nižanje pa s črto v nasprotnem pravcu,

Palmov gaj v Indiji

a istočasno bi beležil kovinast termometer vsako minuto stanje temperature nad črto gibanja.

Ko se je profesor Bose s svojimi pomočniki pojavil na vrtu svetišča in poprosil duhovne, da bi smel pritrditi aparat k drevesu, mu niso hoteli dovoliti. Bali so se onečaščenja svetega drevesa in da bi izgubilo svoje čudovite sposobnosti, kakor ozdravljenja bolnikov in druge. Bojazen svečenikov je lahko razumljiva tudi z evropskega stališča. Kajti po čudotvornem drevesu je postalo svetišče v najoddaljenejših krajih slavno. Vsak dan so prihajale trume romarjev in mesto Feridpur se je bilo opremilo za njihovo sprejemanje, tako da bi bile v nevar-

nosti gmotne koristi prebivalstva, če bi drevo v protest proti polaganju aparatov na svoje posvečeno deblo prenehalo s svojimi gibanji. Šele ko je znameniti učenjak povedal svečenikom, da je vse svoje aparate sestavil sam v svojem indskem laboratoriju v Kalkuti in da je njegov asistent, ki oskrbuje te instrumente, sin svečenika in torej pripadnik svečeniškega razreda, se je velika bojazen polegla vsaj toliko, da so mu dovolili pristaviti aparate.

Svečeniki so bili menili dotlej, da se palma dvigne ob solnčnem vzhodu in se skloni ob njegovem zatonu. Toda instrumenti so kmalu pokazali, da ni drevo ves dan niti za en hip mirno in da se njegovo stalno gibanje periodično menjava. Izkazalo se je, da njegovo gibanje ni pasivno in da ni v zvezi s kakšnim raztezanjem v toplejši dnevni temperaturi in s krčenjem v hladnejši nočni. Po drevesu samem zarisana črta gibanja je marveč kazala, da je doseglo svojo najnižjo lego že ob 3.15 popoldne. Potem se je, sprva počasi, potem čim dalje hitreje, dvigalo in je doseglo najvišjo točko ob času jutranje molitve, natančno ob 7. Gibanje k tlom je bilo hipno in dosti hitrejše nego v višino.

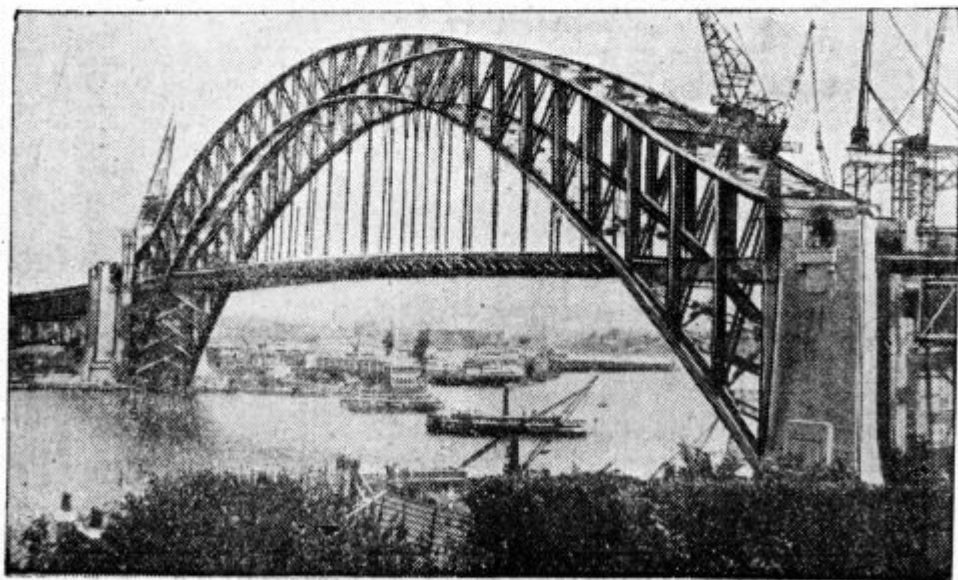
Natančna preiskava je pokazala kot gibalno silo temperaturo. Kajti črta gibanja na aparatih je šla čisto sporedno s črto temperature. Če bi ta ne bila pravi vzrok gibanja, temveč svetloba, potem bi kazalo drevo opoldne in opolnoči največji izmeri svojih gibanj. Dokončni dokaz, da je temperatura gibalna sila, bi podali s tem, da bi drevo »usmrtili«. Na to seveda ni bilo misliti.

Smrt čudovitega drevesa

Toda točno leto dni po teh merjenjih je prejel Bose, baš ko je govoril svojim dijakom o čudovitem drevesu, brzojavko bengalskega guvernerja: Palma je mrtva in njeni gibi so se ustavili. — S tem je bilo dokazano, da ni šlo za običajno fizikalno gibanje, kakršno doživlja vsako telo v temperaturnih spremembah, temveč za življenjski pojav, ki je izviral iz živih sil drevesa in ki so ga v bistvu sprožile temperaturne spremembe v teku dneva.

Današnji prirodoslovci vedo splošno, da dojema vsak organ kakšnega drevesa in zato tudi celotno drevo spremembe v svoji okolici in da reagira nanje z notranjimi procesi in z gibi.

Najdražji most na svetu

Največji bočni most na svetu bo v kratkem dograjen v Sidneyu (Avstralija). Most je dolg v celoti 1260 m, najvišja točka loka pa leži 112 m nad vodno gladino.

Most bo spajal severni in južni del mesta in bo vodilo po njem razen široke ceste za avtomobile in pešce še četvero železnih tirov.

MODERNA TEHNIKA

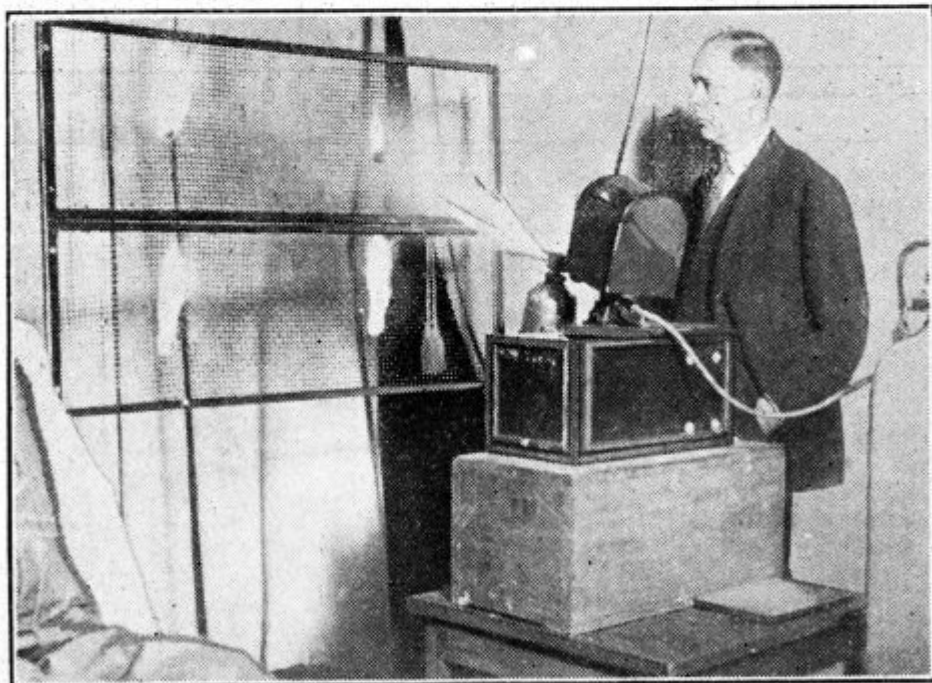
Novo letalo za navpični dvig

Angleška vlada je poverila Soundersovim tovarnam letal na otoku Wightu zgradbo svojevrstnega letala za navpično dviganje. Gre za izboljšan model propelerskega letala, tako zvanega helikopterja, za katerega je naredil osnutke italijanski izumitelj Isacco. Startanje brez zaleta in pristajanje brez izteka je že od nekdaj sen vseh letalcev in letalskih konstruktorjev. Taka letala bi nam prihranila draga letališča in bi se kot osebno prometno sredstvo gotovo prav tako naglo udomačila kakor avtomobili. Vendar je pa njih praktična izvedba zvezana s tolikšnimi tehničnimi težavami, da večina konstruktorjev dvomi, da se kdaj posreči zgraditi helikopter, ki bi se mogel kosati z navadnimi letali. Približno pred letom dni pa je izumitelj Isacco predložil angleškemu ministru za zrakoplovstvo načrte svojevrstnega helikopterja, ki po videzu nekoliko spominja na avtogiro Španca Cierve. Toda dočim se veliki vodoravni pro-

pelar pri avtogiri le zaradi zračnega toka in letala ne more podpirati v mirujočem stanju, pa imata obe vrteči se krilci pri Isaccovem aparatu pogon s pomočjo dveh motorjev, ki ženeta krila v nasprotnem smislu, in dajeta letalu zadosten vzgon v zraku. Za let v vodoravni smeri služi običajen propeler na sprednjem koncu letala. Slični osnutki niso sicer nič novega v gradnji letal, vendar pa je konstrukcija novega letala tako izpopolnjena, da se nadejajo polnega uspeha.

Električno oko pazi na požar

Znanstveni vodja ameriške Westinghouse Electric Co. L. W. Chribb je konstruiral pripravo, ki s pomočjo svetlobno-električne celice varje poslopja pred izbruhom požara. Priprava mahoma reagira na vsak ognjeni zubelj ali narastek temperature in, kakor kaže slika, tudi avtomatično sproži zasilno gasilno napravo.

MIZICA, POGRNISE!

Tedenski jedilni list

Ponedeljek, obed: na goveji juhi rezanci, z mesom dušene šalotke, pražen krompir, limonina omaka. **Večerja:** spinačini štrukelj in solata; za otroke isto.

Torek, obed: cvetačna juha, goveja rulada, krompirjev pire. **Večerja:** polenta s presnim maslom in parmezanom, zeleni radič.

Sreda, obed: spomladanska zeliščna juha, stufato s testeninami. **Večerja:** jagnjetina v rižotu.

Četrtek, obed: na goveji juhi ajdovi žganci, z mesom pražen krompir in jajčna

ski kipnik. **Večerja:** mesna solata; za otroke mlečni rezanci.

RECEPTI K JEDILNEMU LISTU

Dušene šalotke. Za vsako osebo vzamem 4—5 debelejših šalotk, olupim jih in dušim pokrite v kozici s presnim maslom, sladkorjem, soljo in kisom do mehkega. Med dušenjem po malem zalivam z juho ali kropom.

Spinačini štrukelj. Iz 40 dkg pre-sejane moke, enega ali dveh jaje in primerne količine mlačne slane vode zamestim na deski mehko testo. Ko ga dobro udelam, ga pokrijem s skledo in pustim, da počije.

Kar si kdo skuha, to mora jesti

Na nedavni kuharski razstavi v Berlinu se je vršilo tudi tekmovalno kuhanje različnih kategorij. Slika kaže zakonske može pri kuhi svojih najljubših jedi. Po tekmi so zadovoljno izjavili, da si znajo kuhati tudi sami, če bo treba

omaka. **Večerja:** špinačni hlebčki z berivko.

Petek, obed: lečna juha z opečenimi žemljicami, por z maslom in drobtinami, pofezi. **Večerja:** ocvrte ribe in berivka ali krompirjev pečenjak z berivko.

Sobota, obed: na goveji juhi dzrob, z mesom fižolica v omaki, ocvrt krompir, redkvice. **Večerja:** goveji golaž z makaroni, solata; za otroke: makaroni z omako, češpljev kompot.

Nedelja, obed: na juhi ocvrt grah, artičoki, panirani goveji jezik, berivka, vin-

Medtem prevrem v slanem kropu tri perišča osnažene in oprane špinače. Prevreto odcedim in sesekljam. V kozici razbelim dve žlici na drobno zrezane prekajene slanine ali toliko presnega masla in zarumenim eno žlico drobtin na tem, dodam sesekljano špinačo, osolim in dušim toliko časa, da se špinača precej zgosti. Posebej kuham v slanem kropu dve pesti riža na pol, odcedim ga in pridenem špinači. Zmes pustim nekoliko ohladiti. Medtem razvaljam testo na tenko in ga namažem z ohlajenim nadevom, zavijem skupaj, položim v prtič in za-

vežem ter skuham v slanem kropu. Ko vre pol ure ga položim na desko, odvijem in odstranim prtič, štrukelj pa razrežem na dva prsta široke rezine, zložim v gorko skledo in zebelim s presuim maslom in drobtinami.

Spomladanska želiščna juha. Spomladanska zelišča dobimo na trgu že zmešana, lahko pa si jih nabereimo sami na vrtu in trati. K tem želiščem spada: kopri-va, kislica, špičast terpotec, ermanc, listje od trobentice, regrat, krebuljica, rutica, špinača, berivka itd. Poln krožnik teh zelišč operem in drobno sesekljam, in dušim v kozici s presnim maslom pol ure, nato pa zalijem s potrebno količino juhe ali kropa ter pustim vreti še pol ure. Nazadnje zvrkljam vmes en rumenjaki in dve žlici kisle smetane. Na mizo dam z ocvrtim žemljicami, zrezanimi na rezance.

Špinančni hlebčki. Približno pol kilograma osnažene špinače prevrem v slanem kropu, dobro odcedim in sesekljam. V kozici skuham iz treh dekagramov presnega masla, dveh žlic moke in dveh žlic mlačnega mleka in soli, bešamel. To kuham toliko časa, med trajnim mešanjem, da se testo loči od kupalnice. K temu primešam potem špinačo, eno žlico drobno zrezane pcvrte čebule in petršilja, eno jajce, sol in poper. Iz te zmesi oblikujem za malo dlan velike hlebčke, jih povaljam v moki, raztepenem jajcu in ocvrem.

Pofezi. Od starih, mlečnih žemljic ali štrukle narežem za pol pusta debele rezine, tako, da se po dve in dve po robu držita skupaj. Vmes dam pol žličke marelične marmelade, stisnem skupaj in pomočim v osladkorjeno mleko ter polagam drugo poleg druge na krožnik in pustim pol ure, da se prepaje z mlekom. Na to jih povaljam v raztepenem jajcu in ocvrem. Ocvrte potrese s sladkorjem in gorke serviram. Namesto v mleko, se namočiijo rezine lahko v rdeče vino, katerega prej s sladkorjem in skorjico cimeta prevrem.

Artičoki. Artičoke pustim nekaj ur pred uporabo v mrzli čisti vodi. Nato jih dobro otresem, odrežem peclje in trde nesojne liste okrog peclja. Zgoraj prirežem liste za poldrugi prst in jih previdno razširim, da naredim prostor za nadev. Za nadev pripravim zmes iz dveh žlic finih drobtin, eno žlico drobno zrezanega petršilja, eno žlico drobno zrezane čebule, dva krahja zmečkanega česna, sol in poper. To zmes natresem med liste. Potem postavim artičoke v primerno kozico tesno drugo poleg druge, vlijem v vsako eno žlico namiznega olja, nato pa dolijem toliko mrzle vode v kozico, da so artičoki skoraj pokriti. Pokrijem jih in pristavim ter med trajnim vrenjem kuham do mehkega. Medtem jih večkrat s

sokom oblijem. Če so dovolj mehki, spoznam po tem, da se srednji listi z lahkoto odločijo od dna. Srednje veliki artičoki se morajo vsekakor dušiti najmanj poldrugo uro. Vlaga se mora vsa izdušiti, predno dam na mizo, samo olje mora ostati na dnu, s katerim artičoke nazadnje oblijem, ko jih zložim na krožnik.

Panirani goveji jezik. Goveji jezik skuham z južnim zelenjavami do mehkega. Nato ga olupim in ko se nekoliko ohladi, ga zrežem na za prst debele rezine. Povaljam jih v moki, jajcu in drobtinah in ocvrem. — Ostali del jezika, pri koncu in goltancu, pa porabim za mesno solato. Zrežem vse na tanke rezine in primešam dve trdo kuhani jajci, eno žličico gorčice, drobno zrezane čebule in petršilja in eno na rezance zrezano kisló kumarico ter tri krompirje. Vse skupaj začinim z oljem, kisom, soljo in poprom.

Riževa juha. Govejo juho precedim in zakuham vanjo za vsako osebo poldrugo pest zbranega riža, zraven dam žličico paradižnikove konserve in dve žlici sladkega zelja, katerega imam pripravljene za prikuho. Namestu zelja se da lahko v rižovo juho tudi ohrovt. To znatno juho izboljša in zgosti. Riž se ne sme kuhati nad 20 minut. U.s.

Varikatura

Madame Španija svojim novim ministrom: »Manjka vam življenjske sile. Obrnite se na Voronova.« (»II 420«)

je Freud potakem predočil kot pročelje, ki skriva misli in hotnje spletkarskega in zavitega značaja. S tem se je po krivici podtaknila našim samodelnim nagibljajanjem vsa »zavratnost«, ki je značilna za našo zavestno voljo.

Zeleč zavrtniti freudizem na ravno pot, od katere se je nevsučno oddaljil, bi Prinzhorn rad upošteval francoske migljaje. Pred nekaj meseci je govoril v Sorboni in v zadnjem svojem spisu Psychotherapie (1929) je krepko potegnul s francosko dušeslovno strujo, posebno s profesorjem P. Janetom. Pred 40 leti je Freud odhajal iz Pariza na Dunaj ves prepojen z »umovnimi« idejami francoskega kalupa, ki si jih je navzel pri Charcatu in že uglednem mlademu Janetju. Poslednjemu učenjaku šteje Prinzhorn v dobro, ker se je znal vedoma zapreti Freudovim idejam, akoprav je bil ves čas obilo ploden. Na Francoskem se je freudizem najmanj posplošil, navzlic poskusom raznih inozemskih zdravnikov.

Narodu, ki je trden v ustanovljenih oblikah, kakršno je znal dati svojemu mišljenju, francoskemu narodu, od vselej prizanesljivemu poltenosti, ki jo popravlja z dobro voljo, se zdi Freudov nauk osupljivo svojeglav in premalo sposoben za tolmačenje življenjskih pojavov. Pri nas ne bo nikdar manjkalo dlakocepnih zgradb in veleoblastnih sestavov, pravi Prinzhorn doslovno. Od Janeta in njegovih francoskih učencev se moremo naučiti točnega razločanja med podatki življenja in teorijami duha, prepričanja, da je potrebna hladnokrvnost za plodovito opazovanje dejstev možna le tedaj, če je bila pripravljena s sintetično in obiloma umsko disciplino misli. Stoprav takrat se bo Nemčija izmotala iz zmede, kakršno razodeva dandanes njeno pojmovanje dušeslovja. Tej deželi ni treba še nadalje graditi kar močje osebnih in častihlepnih sistemov, temveč pošteno preiskavati človeka, ki se je v 4000 letih zgodovinske dobe in v mnogih milijardah primeskov brez dvoma pokazal dovolj široko v svoji osnovni nespremenljivosti ugotovitvam bistrih ogledovalcev, da se nam smejo zdeti sumljive vse utopije o nagli preobrazbi in bližnji družabni izpopolnitvi.

Najboljši francoski psihologi, končuje naš svedok, se odkrito priključujejo stari, solidni tradiciji svojih slavnih moralistov: Montaigne, La Rochefoucauld, La Bruyère. Ta tradicija nima nikjer drugod vrstnice v točnem pojmovanju življenja, v realizmu in včasih zdravem skepticizmu na osnovi dobrodušnega epikurstva. To naj trezno preudarijo Nemci, tako bogati zasnutkov kakor ubogi v istinitosti. Freudizem pa ne pride na pravi tir, ako se njegovi pristaši poprej skromno ne pouče pri mojstrih, kakršni so Dubois, Forel ali

Janet. V Parizu se upirajo utopični sanjariji in francoska psihologija je v celoti stavba zelo skladnih razsežnosti, čeprav seveda nedodelana navzdol in obenem navzgor. Na koncu je torej Prinzhorn le postavil pridržek nemške vede, ki hoče vsekakor zase zahtevati ta »navzdole« v zgodovinskih, često drznih spekulacijah in »navzgor« metafizičnih, dokajkrat megle-nih domnev. (D.)

UGANKE IN ZANKE

Zlogovna križanka

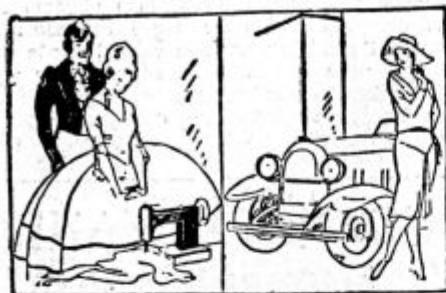

Vodoravno: 1. Država v USA, 3. morebiti, 5. bolezen, 6. tlaka, 8. običaj, 10. vojaški oddelek, 12. prelaz v Pirenejih, 14. pozabljen šlager, 15. veselica, 17.... oči bode, 19. gorski sistem v Jugoslaviji, 21. prigrizek, 23. panoga prirodoslovja, 24. stenska preproga, 25. mir. — Navpično: 1. morda, 2. država v USA, 4. staroslovanska boginja, 4. pokrivalo, 7. orožje, 9. denar, 10. turščica, 11. priroda, 12. mesto ob Gangesu, 13. roka, 16. tropski sadež, 18. nikdar, 19. zdržnost v jedi, 20. se rabi pri ognjemetih, 21. tresti, 22. državni dohodek.

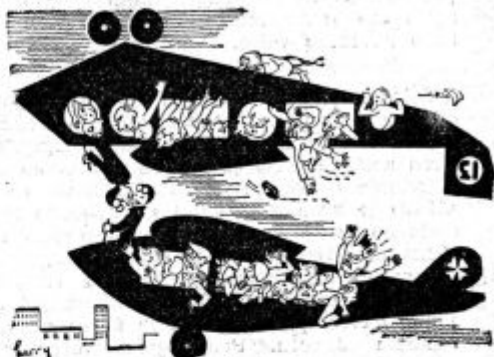
Tudi topot razpisujemo eno nagrado v obliki slovenske knjige. Rešitve je treba poslati v običajnem roku.

HUMOR V SLIKAH

Stroj, ki so si ga želele včerašnje ženske
— stroj, ki si ga žele današnje ženske.

Ljubežen v zraku
Pilot, ki se ni mogel premagati...

UMETNIK

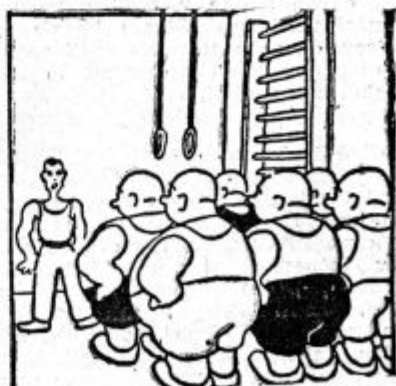
»Evgen, bodi dober in zakuri malo!
Spodaj nekaj lesorezov, potem pa risbe!«

»Ali ti nisem že tolikokrat povedal, da
ne smeš trpinčiti psička?«
»Petkrat, papa!«

»V zadnjem času ne vidim več Marte
na plesu.«
»Da, zdravnik ji je prepoval predolgo
sedenje.«

Prva vaja: vsi na trebuh!